

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: SOCIOLOGIJA

**SUBKULTURNA DEVIJANTNOST I MLADI U BOSNI I
HERCEGOVINI
-magistarski rad-**

Kandidatkinja:
Amela Velagić
Broj indexa: 463/II-S

Mentor:
Doc. dr. Samir Forić

Sarajevo, novembar 2022

Sadržaj	
UVOD	1
I DIO: METODOLOŠKI OKVIR RADA	3
1. Problem istraživanja	3
2. Predmet istraživanja	3
2.1 Kategorijalno pojmovni sistem	4
3. Ciljevi istraživanja	6
3.1. Naučni cilj	6
3.2. Društveni cilj	6
4. Sistem hipoteza	7
4.1. Generalna hipoteza	7
4.2. Posebne-pojedinačne hipoteze	7
4.3. Identifikacija, klasifikacija i operacionalizacija varijabli	7
5. Način istraživanja	8
6. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	8
II DIO: TEORIJSKI OKVIR RADA	9
1. Pojam kulture	9
1.1 Funkcije kulture	10
2. Subkultura	11
2.1. Pojam subkulture	11
3. Mladi	12
3.1. Mladi i identitet	13
3.2. Mladi i kriza identiteta	14
4. Sociološke teorije subkulturene devijantnosti	15
4.1. Albert Cohen	16
4.2. Richard A. Cloward i Lloyd E. Ohlin	17
4.3. Walter B. Miller	18
4.4. David Matza	19
4.5. Charles Murray	20
4.6. Kratak osvrt na sociološke teorije subkulturalne devijantnosti	21
5. Pojam društvene devijantnosti	22
5.1. Najznačajnije sociološke teorije devijantnosti	22
5.2. Mladi i devijantnost	24
5.3. Devijantnost kao etiketa	25
6. Maloljetnička delinkvencija u Bosni i Hercegovini	27

6.1. Pojam maloljetničke delinkvencije	27
6.2. Stanje u Bosni i Hercegovini	27
7. Faktori koji utiču na pojavu devijantnih ponašanja kod mladih	31
7.1. Individualni faktori	31
7.2. Porodica	32
7.3. Škola	33
7.4. Mediji	34
8. Subkulture mladih u Bosni i Hercegovini – Navijačka subkultura	35
8.2. Ultrasi i devijantnost	39
III DIO: INTERPRETACIJA REZULTATA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	42
1. Uzorak ankete	42
2. Opis primjenjene metodologije	42
3. Rezultati ankete	43
4. Zaključna interpretacija rezultata anketnog istraživanja.....	58
ZAKLJUČAK.....	59
Literatura.....	61
Popis tabela, slika i grafikona.....	65
Prilozi.....	66
Prilog 1. Primjerak ankete.....	66
Posveta.....	72
IZJAVA o autentičnosti radova.....	73

UVOD

Ne postoji jedinstvena definicija subkulture, ona je promjenjiva jer se u modernom društvu stalno pojavljuju nove subkulturne grupe, a nestaju stare. Fenomen subkulturnih grupa je tema koja nije u dovoljnoj mjeri istražena u Bosni i Hercegovini i to je bio istraživački izazov i razlog odabira ove teme. Poseban akcenat u ovom završnom radu stavljen je na devijantno i kriminalno ponašanje pripadnika navijačkih skupina koje ubrajamo u subkulturne grupe modernog doba. Svrha rada je istražiti uključenost pripadnika određenih navijačkih skupina u devijantna ponašanja. Subkulturne grupe obično nemaju formalno vodstvo i manjkaju kompleksniju formalnu organizacionu strukturu. Članovi subkulturne grupe se mogu identifikovati kao dio subkulture i istovremeno komunicirati s akterima u drugim kulturnim mrežama. Shodno tome, granice između dominante (*mainstream*) kulture i subkulture nerijetko se ne mogu jasno uočiti, s obzirom da ova dva kulturna domena imaju počesto više zajedničkih nego razlikovnih karakteristika.

Završni rad sastoji se iz tri cjeline: metodološkog, teorijskog i empirijskog djela. U metodološkom dijelu rada odredili smo problem i predmet istraživanja, definisali osnovne pojmove, definisali generalnu i pomoćne hipoteze kao i naučni i društveni cilj rada. Pored toga opisali smo korištene metode prilikom izrade završnog rada i odredili vremenski okvir istraživanja.

Teorijski dio rada počinje jasnim definisanjem pojma kulture u okviru kojeg smo rekli nešto više o normama i vrijednostima društva koje su usko povezane sa pojmom kultura. Zatim smo definisali pojam subkulture i rekli da se ona odnosi na grupu pojedinaca koji se pridržavaju drugačijih pravila, kodeksa odijevanja i životnih izbora od onih koji su zastupljeni u dominantnoj kulturi nekog prostora. Zatim slijedi poglavlje o mladima koje definiše mlade kao društvenu skupinu, a nakon toga se navode problemi s kojima se mladi suočavaju u prelaznom periodu iz djetinjstva u odraslost. Nakon toga slijedi poglavlje koje objašnjava najdominantnije subkulturalne teorije devijantnosti koje objašnjavaju devijantnost subkulturom neke društvene grupe. Nakon toga slijedi poglavlje u kojem pronalazimo sponu između mladih i devijantnih ponašanja. Sljedeće poglavlje fokusirano je na maloljetničku delikvenciju u Bosni i Hercegovini koja je povezana sa stilom života koji oni vode i samim tim i ako su odgojne prakse pogrešne i zasnivaju se na strogim principima dijete u takvim uslovima izražava antisocijalno i u većini slučajeva delinkventno ponašanje. U okviru ovog poglavlja navedeni su individualni faktori koji utiču na razvoj maloljetničke delikvencije.

Nakon toga slijedi poglavlje o subkulturama mladih u Bosni i Hercegovini sa posebnim fokusom na navijačku subkulturu koja je poznata pod nazivom ultrasi.

U okviru završnog rada sprovedeno je i empirijsko istraživanje čiji cilj je bio ispitati stavove mladih ljudi u Bosni i Hercegovini o subkulturnim grupama sa akcentom na navijačke subkulturne grupe. Na kraju rada predstavljeni su podaci i interpretacija empirijskog dijela istraživanja i, konačno, na samom kraju dat je zaključni sud o temi „Subkulturalna devijantnost mladih u Bosni i Hercegovini“ na osnovu rezultata istraživanja obavljenog u okviru predmetnog završnog rada sa navedenim naslovom.

I DIO: METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. Problem istraživanja

Ključnim terminom “subkultura” označavamo društvene grupe čiji se kulturni obrasci, odnosno vrijednosti, norme i prakse, razlikuju od obrazaca dominantne kulture. Društveni akteri socijalizirani su na različite načine, naročito u uvjetima savremenog multikulturnog i normativno heterogenog društva pozne modernosti, te kao rezultat toga imaju relativno različite moralne nazore, odnosno vizije ispravnog ponašanja. Što je neprikladno za određenu društvenu grupu, može biti uobičajena praksa za drugu. Ove razlike nastaju zbog različitih vrijednosti koje postoje među pripadnicima različitih društvenih grupa. Subkulture mladih su najviše zastupljene iz razloga što vršnjački pritisak je zapravo sastavni dio socijalizacije gdje pojedinac nastoji pronaći odgovarajući prostor u kojem će formirati svoj identitet. Društvo mlade etiketira kao nepredvidive i buntovne pa samim tim stvara kulturna očekivanja koja navode mlade ka devijantnom ponašanju, a upravo ta devijantna ponašanja proizilaze iz subkulturnih grupa. Važnost teme se ogleda u činjenici da su mladi tokom adolescencije izloženi velikom broju promjena; utjecaj grupe vršnjaka potiče pojedinca na devijantna ponašanja koja u konačnici utiču na njegov ili njen daljnji životni tok. Na ovaj način dolaze do izražaja subkulturne grupe koje mlade motivišu i nude pozitivne nagrade (status) onima koji su najdevijantniji – u smislu kulturnih obrazaca dominante kulture, odnosno najnormalniji – u smislu kulturnih obrazaca referentne subkulture. Pojmovi devijantnosti, subkulture su usko povezani s obzirom da se veliki broj subkulturnih grupa ponaša devijantno, a u okviru rasprave o ovim društvenim pojavama neizostavno je pomenuti mlade koji u najvećoj mjeri ispoljavaju devijantna ponašanja kao pripadnici subkulturnih grupa. Dakle, problem istraživanja ovog rada je uočavanje i prepoznavanje povezanost između devijantnosti, subkulturnih grupa i mladih.

2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovoga rada je fenomen subkulturne devijantnosti. Subkulturna devijantnost predstavlja ne samo odstupanje od dominantnih vrijednosti i normi i društva već se referira na slijeđenje drugačijih, odstupajućih i oprečnih vrijednosti i normi kao bitne karakteristike subkulturnih grupa. Drugim riječima, ono što je devijantnost u okviru društva u

cijelosti je zapravo normalnost u okviru subkulture grupe. U okviru subkulturnih grupa mladi prvenstveno traže odobravanje od vršnjaka, od pojedinca se očekuje da se ponaša na način koji je društveno neprihvatljiv. Dakle, budući da uvijek postoji grupa mladih koji prolaze kroz ista iskustva kao što je na primjer statusna frustracija, osjećaj ličnog neuspjeha i neadekvatnosti, oni se na kraju udruže i formiraju delikventne subkulture, kao što pokazuje primjer „ultrasa“ kojem smo u ovom radu posvetili najviše pažnje.

Mnoga ponašanja koja su u pozitivno-pravnom sistemu jednog društva navedena kao kriminalna ili devijantna povezana su sa mnogim kriminalnim i devijantnim subkulturama, samim tim mladi koji pripadaju određenim subkulturnim grupama imaju tendenciju da se povezuju sa širokim spektrom nezakonitih ponašanja. Dakle, u ovom završnom radu ispituje se odnos između subkulture pripadnosti i devijantnih ponašanja sa posebnim fokusom na dob, spol i porodične odnose.

Važnost teme se ogleda u činjenici da su mladi tokom adolescencije izloženi velikom broju promjena, odnosno u utjecaju vršnjačkog pritiska koji podstiče pojedinca na devijantna ponašanja, a koja u konačnici utiču na njegov ili njen daljnji životni tok. Na ovaj način dolaze do izražaja subkulture grupe koje mlade motivišu i nude pozitivne nagrade (status) onima koji su najdevijantniji u naprijed istaknutom smislu. U prvom dijelu rada smo pažnju posvetili definisanju subkulture sa posebnim fokusom na maloljetničku delikvenciju, kao i primjeni subkulturnih teorija devijantnosti uz empirijsko istraživanje sa ciljem utvrđivanja eventualnog utjecaja subkulture pripadnosti na devijantna ponašanja mladih. Nakon toga smo predstavili najznačajnije faktore koji utiču na pojavu devijantnih ponašanja, kao i najzastupljenije subkulture grupe u bosanskohercegovačkom društvu.

U okviru završnog rada sprovedeno je empirijsko istraživanje koje je imalo za cilj da otkrije najzastupljenija devijantna ponašanja koja se javljaju u okviru subkulturnih grupa, s posebnim fokusom na navijačke subkulture grupe. Na kraju rada smo došli do informacija na koji način se zaštititi od negativnog utjecaja subkulture, a pored toga smo naveli relevantne zaključke koji će ostaviti mogućnost daljeg istraživanja u ovoj oblasti s obzirom da ona nije pretjerano zastupljena u Bosni i Hercegovini.

2.1 Kategorijalno pojmovni sistem

Konformizam (lat. *conformare* - oblikovati, obrazovati), stvarno ponašanje ili tendencija da se ponašamo u skladu s normama, ulogama i standardima grupe čiji smo član (Lavić, 2014: 380).

Obično se odnosi na društveni konformizam, tačnije tendenciju pojedinca da popusti pritisku društva kao i saobražavanje individue zahtjevima grupe, u našem slučaju subkulture grupe. Uključuje promjenu našeg ponašanja kako bismo se "uklopili" ili "slagali s onima oko nas". U nekim slučajevima, ovaj društveni utjecaj može uključivati protokole ili ponašanja poput većine ljudi u skupini, ili može uključivati ponašanja koja grupa smatra "normalnim".

Mladi predstavljaju društvenu skupinu koja objedinjuje populaciju u dobi od 15. do 30. godine života (Štefančić, 2010: 10). Mladi predstavljaju jako bitnu društvenu skupinu, odnosno period života u kojem se miješa odgovornost i zabava. Vrijeme u kojem se pored znanja stiče i mudrost, mladi su izloženi mnogobrojnim promjenama koje su značajne u životu. Svaka generacija je jedinstvena, zbog kulture mladih koja se mijenja, i doživljava situacije koje oblikuju njihove stavove i ponašanja. Mladi su izloženi velikom broju promjena zbog toga što se nalaze u poprilično nestabilnoj društvenoj grupi koja diktira nove standarde života, nove društvene uloge i preuzimanje odgovornosti za svoje postupke. Svi mladi imaju zajedničke osobine, a neke od njih su upravo pomenute društvene uloge, ali i potrebu za razvoj i unaprijeđene koje joj mora biti omogućeno.

Devijantnost predstavlja ponašanje pojedinca ili društvene grupe koje je odstupajuće od uobičajenih, kao i većine članova društva prihvaćenih normi i pravila ponašanja (Žiga i Dozić, 2013: 286). Nije jednostavno definisati pojam devijantnosti iz razloga što devijantnost uključuje i krivična i nekrivična djela, ali je prilično teško odrediti šta članovi bilo kojeg društva ili grupe zapravo smatraju devijantnim ponašanjem s obzirom da se kulture vremenom mijenjaju. Možemo reći da je devijantno ponašanje ono ponašanje koje izaziva negativnu reakciju od strane društva. Ta reakcija se nikada ne javlja slučajno, te ima zadatak da ukaže pojedincu ili grupi da ponašanje koje izaziva reakciju nije dobro i da ga je važno korigovati. Dakle, devijantnost je ponašanje koje krši norme ili generalizirana očekivanja individualnog ponašanja pojedinaca i pojedinki datog društva s tim da može varirati jer je suštinski relativno i kulturno uvjetovano.

Subkultura se odnosina određene skupine koje razvijaju norme i vrijednosti koje se u određenoj mjeri razlikuju od onih drugih pripadnika društva (Haralambos i Holborn, 2002: 356). Ljudi i društva se konstantno mijenjaju, kultura nije konstanta i mijenja se u zavisnosti od društvenih prilika, ali i načina života. Veliki broj faktora utiče na stvaranje subkultura, ali i na nestajanje prethodnih, a mladi su najviše uključeni u subkulturne grupe zato što su radoznali i željni novih saznanja. Taj fenomen javlja se ne toliko zbog njihovog buntovništva, koliko zbog potrebe za pripadanjem i priznanjem. Mladi su izloženi brojnim društvenim

promjenama pa samim tim dolaze pod uticaj raznih subkultura, od kojih neke promovišu čak i nasilje. Subkulture u većini slučajeva imaju veći uticaj na svoje pripadnike u pogledu ponašanja od dominantne kulture. Subkultura i dominantna kultura su bez obzira na svoje suprotnosti usko povezane. Subkultura predstavlja zaseban svijet koji postoji unutar dominantne kulture. Pripadnost subkulturnoj grupi izražava se kroz vidljive identifikacione markere (naprimjer, stil odijevanja i ukrašavanja) ali prvenstveno kroz ponašanje sukladno referentnom (sub)kulturnom obrascu.

3. Ciljevi istraživanja

3.1. Naučni cilj

Istraživanje ove teme bitno je iz razloga što odnos navijačke subkulturne pripadnosti i devijantnosti predstavljanedovoljno istraženu temu u Bosni i Hercegovini, bez obzira na njenu relevantnost i aktuelnost uzrokovanu porastom nasilja, kriminaliteta i devijantnih ponašanja koje se asociraju sa djelovanjima navijačkih subkulturnih grupa. Djelimičan razlog izostanka akademskog fokusa zbog koje je tema nedovoljno istražena je i nedovoljna etabliranost sociologije devijantnosti i društvene kontrole u našem akademskom prostoru kao sociološke discipline koja je neposredno zainteresovana za temu poput ove. Ovo istraživanje ima za cilj da ostvari doprinos disciplinarnom etabliranju kao platformi za buduća istraživanja i akademski fokusirane rasprave.

3.2. Društveni cilj

Od dana kada smo rođeni, okruženi smo subkulturom koja se izvodi iz klasa, a određeni stilovi života koje radničke porodice mogu imati u potpunosti su usporedivi s onima iz porodice više klase. Svi odrastaju sa potpuno različitim vrijednostima u životu, neki to više vide kao porodičnu tradiciju koju treba slijediti. U nekim slučajevima, norme i vrijednosti koje dijelimo s društvom u cjelini u svakodnevnom životu se slijede, ali ne svi na isti način, stvarajući tako subkulture. Subkultura ima svoja pravila i karakteristike koje određuju njezinu pripadnost. Nadalje, iznimno snažno djeluje na mlade koji se smatraju pripadnicima ove subkulture. Nažalost, danas postoji više takvih skupina koji potiču nasilje među mladima. Cilj istraživanja je da se ukaže na važnost utjecaja subkulturne pripadnosti na mlade kako bi se bolje razumjela različita ponašanja, a što bi moglo biti korisno za moguće buduće intervencije

u društvenoj i institucionalnoj sferi kroz forme i instrumente društvene kontrole. Za produblјivanje ovog pitanja neophodno je utvrditi moguća rješenja koja treba usvojiti u društvenom, porodičnom a najviše institucionalnom kontekstu s ciljem zaštite mladih od negativnog utjecaja nasilno-orijentiranih i za društveni poredak štetnih subkultura.

4. Sistem hipoteza

4.1. Generalna hipoteza

Da bi došli do zaključaka o postavljenoj tematici postavili smo generelnu hipotezu koja glasi:

H1. *Kriza identiteta kod mladih dovodi do pristupanja navijačkoj subkulturnoj grupi.*

4.2. Posebne-pojedinačne hipoteze

Pored generalne hipoteze, definisali smo i šest posebnih, odnosno pojedinačnih hipoteza koje opisuju generalnu hipotezu, a usko su vezane za empirijsko istraživanje.

H1.1. *Socio-demografska obilježja utiču na razvoj devijantnih ponašanja.*

H1.1.2. *Pripadnici subkulture skloniji su činjenju devijantnih dijela.*

H1.3. *Mladi pristupaju subkulturnim grupama zbog osjećaja pripadnosti.*

H1.4. *Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom neuspjeha procesa socijalizacije.*

H1.5. *Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom neuspjeha društvene kontrole.*

H1.6. *Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom neuspjeha samokontrole.*

4.3. Identifikacija, klasifikacija i operacionalizacija varijabli

Za generalnu hipotezu koja glasi “Kriza identiteta kod mladih dovodi do pristupanja navijačkoj subkulturnoj grupi” prepoznali smo dvije varijable, a to su kriza identiteta kod mladih i pristupanje navijačkoj subkulturnoj grupi.

Zavisna varijabla u ovom istraživanju je kriza identiteta kod mladih koja predstavlja kvantitativni indikator zato što varira u jednom smjeru.

Nezavisna varijabla u ovom istraživanju je pristupanje navijačkoj subkulturnoj grupi koja predstavlja kvalitativni indikator zato što varira u oba smjera.

5. Način istraživanja

Za prikupljanje i obrađivanje podataka za istraživanje teme „Subkulturna devijantnost i mladi u Bosni i Hercegovini“ koristili smo sljedeće metode:

Analiza sadržaja predstavlja metodu za prikupljanje podataka kao efikasan alat za produbljivanje znanja o subkulturnoj devijantnosti i mladima. Metodom analize sadržaja smoprikupili i obradilirelevantne izvore za ovaj istraživački rad. Obradivanjem sadržaja iz literature, članaka i sličnih izvora došli smo do određenih zaključaka koji će ukazati na smjer daljeg istraživanja u ovoj oblasti.

Od metoda je korištena i *metoda ispitivanja* koja je korištena u empirijskom dijelu istraživanja. Sproveli ćemo anketno istraživanje koje je imati za cilj da otkrije najzastupljenija devijantna ponašanja koja se javljaju u okviru navedenih subkulturnih grupa. Pribavljeni podaci, zajedno sa interpretacijom, predstavljeni su u trećem dijelu završnog rada.

6. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Empirijski dio istraživanja je sproveden na području Bosne i Hercegovine u periodu od marta 2022. do oktobra 2022. godine. Empirijski dio istraživanja podijelili smo u četiri etape:

1. Izrada projekta istraživanja i online anketnog upitnika.
2. Prikupljanje podataka.
3. Analiza prikupljenih podataka.
4. Zaključna razmatranja o istraživanju;

II DIO: TEORIJSKI OKVIR RADA

1. Pojam kulture

Pojam kulture je jako bitno spomenuti jer predstavlja osnovni pojam koji se danas najviše koristi u sociologiji, pa samim tim je i usko povezan sa subkulturom. „Kultura je način na koji jedna ljudska zajednica živi i regulira svoje odnose sa prirodom, sa drugim ljudima i sa Bogom i te odnose prenosi u nauku, tehniku i umjetnost, u svoj privredni sistem i svoje ustanove“ (Žiga i Đozić, 2013: 345). Sociolozi kulturu definišu kao „stil života“ u kojem su istaknuta vjerovanja, vrijednosti, prakse, ponašanje ali i materijalni objekti koji čine način društvenog života. Kultura pomaže u rješavanju svakodnevnih problema koje život nameće, predstavlja poveznicu sa prošlošću ali i putokaz za budućnost. Giddens ističe da su za sve kulture važne ideje kojima se definiše što je bitno, poželjno i vrijedno i upravo te apstraktne ideje ili vrijednosti daju značenje i usmjeravaju ljude u interakciji sa društvom (Giddens, 2007). Dakle, kulturu ljudska bića stvaraju a kultura zauzvrat oblikuje nas kao osobe, postaje dio nas pa je često nazovemo kao „ljudska priroda“. S tim da je jako teško reći da postoji takva stvar kao što je ljudska priroda jer priroda sama po sebi je ustvari proizvedena kroz našu historiju i kulture koje su je pratile. Kultura omogućava društveni život i život u zajednici, tačnije predstavlja način života pripadnika nekog društva. Imamo primjer krvne osvete, gdje običajne norme oblikuju kulturne norme unutar društva i na taj način podstiču članove porodice, koje su ostale bez člana porodice, da učine osvetu na način da ubiju muškog člana porodice koja je započela krvnu osvetu (Mujović, 2018).

Selin ističe da je kulturni konflikt neizbježan kada norme jednog kulturnog ili subkulturnog područja migriraju i dođu u dodir sa normama nekog drugog ponašanjem, dakle kulturni konflikt podrazumijeva migraciju kulturnih normi kao i sukobljavanje na nekoj teritoriji (Jugović, 2009). Kultura ima bitnu ulogu u osiguravanju neprekidnog trajanja vrijednosti i normi nekog društva, pruža mogućnosti koje su od velikog značaja za kreativnost i promjenu. Može se reći da kultura ima najveću količinu društvenosti za grupu na koju se odnosi iz razloga što ujedinjuje društveno vrijeme (Mujović, 2018). Na primjer uzrok određenih ponašanja kod ljudi, prilikom društvenih događaja kao što je porodično okupljanje ili slavlje, je taj što ta ponašanja su određena kulturom koja je dominantna na tom prostoru gdje ljudi žive. Kada se pokušava objasniti kultura postoji neograničena lista, iz razloga što se kultura

kreće od porodice pa sve do modernijeg tipa kulture kao što je *cyber* kultura koja je popularna u savremenom dobu.

Kultura i društvo su itekako povezani. Kultura se sastoji od “objekata” društva, dok se društvo sastoji od ljudi koji dijele zajedničku kulturu. U modernom svijetu pojam kulture je izgubio na svom značaju s obzirom da sve veći broj ljudi komunicira i dijeli resurse na globalnom nivou. Različite kulturne grupe različito misle, osjećaju i djeluju. Ne postoje naučni standardi da se jedna grupa smatra suštinski superiornom ili inferiornom u odnosu na drugu, iako pojedine subkulturne grupe, naprimjer „ultrasi“, smatraju da su superiorniji u odnosu na druge i subkulturne grupe, ali i u odnosu na dominantnu kulturu.

Društvene norme su kulturološki izgrađena pravila koja razlikuju ispravno i prihvatljivo ljudsko ponašanje u društvu ili grupi u određenim situacijama ili okolnostima, te su stoga norme podržane društvene vrijednosti. Vrijednosti su opći standardi koji odlučuju šta je dobro, a šta loše (Mondal, 2017). Norme i vrijednosti obično su karakteristične za kulturu koja se razvila u okviru nekog društva i kao takve se repliciraju kroz socijalizaciju mladih i tekuću socijalizaciju starijih članova društva, kao i uz primjenu formi i instrumenata društvene kontrole. Da bi se razumjelo društvo, potrebno je razumjeti njegovu kulturu. Društvene norme su standardi, pravila, vodiči i očekivanja za stvarno ponašanje, dok su vrijednosti apstraktne koncepcije onoga što je važno i vrijedno (Mondal, 2017). Iako postoji razlika između normi i vrijednosti, ipak, često postoji direktna veza između vrijednosti, normi i sankcija društva. Kao primjer možemo uzeti društveno tretiranje privatne imovine kao osnovnu vrijednost, shodno tome će imati stroge zakone protiv osoba ili grupa koje u okviru svog djelovanja uništavaju svoju imovinu, kao što na primjer rade „ultrasi“. Možemo reći da su norme zasnovane na društvenim vrijednostima koje su opravdane moralnim standardima jednog društva.

1.1 Funkcije kulture

Mnoge naše navike kao i svakodnevno ponašanje utemeljeni su na kulturnim normama, tačnije geste, pokreti i tjelesno izražavanje su pod jakim utjecajem kulturnih faktora (Giddens, 2007). Ono što je važno za ljudsku vrstu jeste sposobnost stvaranja kulture u našem društvu, kolektivnim životima, pa samim tim u svakoj novoj vrsti kultura (oblik života) biva sve ujednačenija.

Jedna od dimenzija kulture jeste da se ogleda u njenoj višefunkcionalnosti, ukazat ćemo samo na neke (Žiga i Dozić, 2013: 348):

1. Funkcija održanja, produženja i napretkaljuskog društva.
2. Spoznajna funkcija kulture, činjenica da čovjek preko kulturnih procesa ne vrši samo razmjenu materije sa prirodom već i upoznaje prirodu.
3. Socijalizirajuća funkcija kulture ističe da pojedinac kao ličnost je zbir kulturnih vrijednosti i normi.
4. Komunikacijska funkcija kulture ogleda se u komunikaciji čovjeka i prirode, društvenom grupom, društvom kao cjelinom i sa drugim kulturama.
5. Zaštitna funkcija kulture prvenstveno štiti čovjeka od gubljenja vlastitog identiteta, ali i štiti od nepovoljnih prirodnih i društvenih uticaja kao što su ratovi, bolesti zemljotres i slično.
6. Normativna funkcija kulture predstavlja izgradnju kulturnih normi i standarda ponašanja pojedinca, društvenih grupa i društva kao cjeline.
7. Funkcija emocionalnih napregnutosti i osmišljavanja i označavanja.

Normativne i socijalizirajuće funkcije kulture su nam veoma značajne za ovaj rad iz razloga što je fokus rada upravo na subkulturnim grupama i devijantnom ponašanju.

2. Subkultura

2.1. Pojam subkulture

U savremenoj sociologiji pojam subkultura ima dva značenja (Jugović, 2014: 64):

- 1.) poseban vrijednosni sistem neke društvene grupe koja je manja od društva;
- 2.) grupu koja je nosilac, određenog, posebnog vrijednosnog sistema.

„Subkulture se odnose na bilo koji segment stanovništva koji se razlikuje od preostalog dijeladruštva po svojim kulturnim obrascima“ (Mujović, 2018). Dakle, subkultura se odnosi na grupu pojedinaca koji se pridržavaju drugačijih pravila, kodeksaodijevanja i životnih izbora od onih koji su zastupljeni u dominantnoj kulturi nekog prostora. Subkulture se sastoje od skupine ljudi koji se okupljaju i traže slične sebi kako bi podijelili zajedničke ideje,

pogleda i probleme. Grupe se formiraju i pripadnici tih grupa nastoje da redefinišu slične ideje i izazovu opšte društvene norme. Kulturna forma kroz koju se izražava subkultura jeste stil, a taj stil može imati dva značenja, a to su: stepen pripadnosti nekoj subkulturi i članove koji pripadaju određenoj subkulturi (Jugović, 2014). Elementi subkulturnog stila su spoljni izgled i imidž – odjeća, frizura, način govora i hodanja, muzika, rituali i slično (Jugović, 2014). Razlog postojanja subkultura jeste što neki ljudi pronalaze potrebu za posebnim identitetom, potrebu za novim, traže prihvatanje i to pronalaze u svemu suprotnom od dominantne kulture u kojoj žive. Subkultura je veoma bitan faktor modernog okruženja. Povezana je sa urbanom ili ruralnom kulturom, a sam koncept subkulture predstavlja pod-podjelu dominantne kulture, subkultura je varijanta društvene situacije između različitih klasa, različitog ili istog porijekla i religije s tim da način njene kombinacije će pokazati utjecaj na pojedinca koji učestvuje.

„Pripadnici potkulture odbacuju neke vrednosti dominirajuće kulture ali ne i sve ili ključne vrednosti dominirajuće kulture tumače na svoj način“ (Jugović, 2014: 64). Mladi su najviše izloženi društvenim promjenama samim tim svoju subkulturnu grupu formiraju njihovi ideali i ponašanja koja se znatno razlikuju od ponašanja pojedinaca iz dominantne regionalne kulture. U nastojanju da izgrade sebe i svoj identitet pronalaze adekvatne subkulturne grupe kojima se pridružuju i ostvaruju svoje lične ciljeve i ciljeve grupe kojoj pripadaju. Danas se pojedinac identifikuje sa različitim subkulturama ali se delinkventom smatra tek kada socijalizacijom usvoji vrijednosti koje nisu društveno prihvatljive pa samim tim granicu između normalnog i devijantnog kod mladih je jako teško utvrditi (Bujanović, 2007).

3. Mladi

Mladi u sociologiji predstavljeni su kao društveni akteri koji se nalaze u vremenskom prostoru između dva perioda: djetinjstva i odraslog doba. Okolina utiče na karakter čovjeka, pa samim tim mladi se vrlo lako prilagođavaju sredini u kojoj žive. Pojam mladih je malo teže definirati jer pokriva raznoliko područje, mnogi sociolozi ističu da mladost predstavlja samo riječ, koncept koji se razvijao i dalje razvija vremenom u društvenu konstrukciju. Zbog toga će pojam mladih uvijek biti teže za definirati jer ne postoji jedinstvena i neutralna definicija i svi mi pojam mladih shvatamo na mnogo različitih načina. Odrasli imaju običaj da prema mladima iskazuju ambivalentan odnos, s jedne strane mladost gledaju kao „zlatno doba“, izvor bolje budućnosti i slično, a sa druge strane gledaju na njih kao buntovne, nesposobne i nezrele osobe (Odošić, 2007). Također, možemo reći za mlade da predstavljaju životu fazu

između djetinjstva i odraslog doba, odnosno fazu gdje postaju nezavisni od zavisnih. U doba mladenaštva čovjek intezivno stiče znanje, usvaja sportske i druge društvene navike, postepeno postaju emocionalno stabilniji i u stanju su oblikovati moralna stajališta i shvatanja (Anđelić, 2018). Dakle, mladi ako u ovom razdoblju nemaju dovoljno društvene podrške dovodi do smanjene socijalizacije, nemogućnosti ostvarenja viših ciljeva i nepoželjnog ponašanja, tačnije devijantnog ponašanja.

Neispunjavanjem osnovnih potreba mladih u Bosni i Hercegovini, kao što su sticanje priznanja, sigurnosti i novih iskustava koja daju potvrdu da doprinose društvu, može dovesti do konfuzije identiteta i usvajanja ponašanja koje nije društveno prihvaćeno. Osim toga, mladi osjećaju potrebu za udruživanjem u skupine, a zahtjeve skupine često nadređuju zahtjevima roditelja“ (Anđelić, 2018: 3). Prepoznavanjem kod mladih osoba razvijanje devijantnog ponašanja kao jedinog načina da zadovolje primarne potrebe možemo prepoznati da zajednica s kojom su u interakciji stvara norme, to jeste da oni pripadaju određenoj subkulturnoj grupi koja iziskuje devijantna pravila. Devijantnost kod mladih je rezultat toga što pojedinac se prilagođava normama društvene grupe, a kada pripadate određenoj društvenoj grupi čije se norme razlikuju od normi dominantne kulture i društva, velika je vjerovatnoća da će postati devijant. Devijantno ponašanje mladih postaje nagrada u određenoj subkulturnoj grupi koju on s poštovanjem prihvata i time jača grupni identitet. Bitno je napomenuti kako u suvremenim uvjetima većina aktivnosti namijenjena mladim ljudima imaju obilježje masovnosti, a u masi ne dolazi do izražaja potreba pojedinca i briga za njih, što može dovesti do gubljenja individualnosti (Anđelić, 2018).

3.1. Mladi i identitet

Svakodnevne predstave o mladima podrazumijevaju živahnost, energiju, dosta zabave i buntovništvo. Ipak mnogi teoretičari sociologije mladih vide u mladima nevolju, probleme mladosti i rizike koje nose sa sobom. U savremenom društvu mnogi na ključne aspekte života mladih gledaju i reaguju kroz prizmu „rizika“ iz razloga što se oduvijek na mlade gledalo kao na opasne, problematične, te da predstavljaju rizik za društvo. „Identitet je dinamičan pojam, sustav u kojemu vlada napetost i u kojem je uvijek moguć uspjeh kao i neuspjeh, odnosno, objedinjujuće načelo svih procesa i funkcija ličnosti: on je središnja pokretačka sila koja djeluje tako da učvršćuje i objedinjuje osobu i održava njezinu cjelovitost“ (Ninčević, 2009: 12). Postizanje identiteta je rješenje za mnoge krize identiteta i događa se kada je osoba istražila i posvetila se bitnim aspektima svog života. Identitet, dakle, predstavlja skup

uvjerenja, izraza i kvaliteta koji nas čine drugačijim od ljudi oko nas, predstavlja nešto u šta se razvijamo i po čemu se razlikujemo. Na identitet mladih mogu utjecati negativni i pozitivni društveni identiteti, to jeste naš društveni identitet razvijamo pomoću mišljenja drugih i grupe kojoj pripadamo ili smo povezani na bilo koji način. Društveni identitet se često veže za koncept subkulture, gdje mladi uglavnom potvrđuju svoju odanost praveći karakteristične i simbolične izbore u stvarima kao što su odjeća, frizura, obuća, a najviše ponašanje.

Osmisliti plan života u mladima stvara dezorijentaciju i sumnju a jedan od planova koje današnje društvo nudi je konzumerizam, tipično ponašanje za one koji neprestano jure za uspjehom, prividom i novcem ili za one mlade koji čitavu sedmicu potroše na iščekivanja subotnje večeri bez ikakvih planova za budućnost (Ninčević, 2009). „Krizu identiteta Erikson određuje kao specifično psihičko stanje u određenom prekretnom razdoblju ljudskog života (pubertet, vjenčanje, mirovina i slično) u kojem zbog narušavanja osjećanja kontinuiteta i istovjetnosti ja nastupaju teškoće u osjećanju identiteta“ (Žurić Jakovina, 2016: 330). Mladi u nastojanju da pronađu sebe i slične sebi dolaze u iskušenje da se priklone određenim subkulturnim grupama. Mladi većinom koji su nesnađeni u društvu su slabašni i zbunjeni pa samim tim postoji mogućnost da će doživjeti krizu identiteta jer su ranjivi. U kontekstu novih tehnoloških promjena i velike ekonomske i socijalne nesigurnosti, identiteti mladih ljudi i njihov život postaju predmetom širokog spektra učenja koji je veoma bitan za bolje razumijevanje mladih osoba.

3.2. Mladi i kriza identiteta

Veoma je teško objasniti sve promjene s kojima se suočavaju mladi u fazi prelaska iz djetinjstva u odraslost, upravo taj prelaz prečesto vodi u krizu identiteta. „Većina mladih ne uspijeva da se kontinuirano razvija i dostigne optimalni identitet u svakom momentu razvoja, oni se razvijaju burno, uvijek u mladalačkom nemiru ili krizi“ (Bowman, n.d). Kako će mlada osoba odgovoriti na izazove s kojima se suočava u tom životnom razdoblju zavisi od više faktora. U te faktore ubrajamo:

- Porodicu,
- Prijatelje,
- Društveno okruženje,
- Prilike i šanse koje društvo pruža mladoj osobi.

Kriza identiteta je podrazumijeva pojedinačni razvoj osobe koji uključuje preispitivanje svog osjećaj sebe ili mjesta u svijetu. Sam koncept krize identiteta prvi je razradio Erik Erikson, koji je smatrao da je formiranje identiteta jedan od najvažnijih konflikata s kojima se ljudi suočavaju. Erikson je primijetio da je razvijanje osjećaja identiteta važno tokom tinejdžerskih godina, iako formiranje i rast identiteta nije ograničeno na adolescenciju (Cherry, 2022).

Mladi se nalaze na prekretnici kada ulaze u svijet odraslih i samim tim se od njih očekuje da preuzmu propisane društvene uloge i funkcije. Život između djetinjstva i odraslosti karakteriše kriza identiteta koja se može ogledati u produženju nezrelosti ili u pretjeranoj zrelosti. Pronalazak identiteta kod mladih postaje sve teži kada uđu u školu i budu izloženi različitim vrstama uticaja. Najveći konflikt i nesklad koji se javlja jeste regulisanje potreba i mogućnosti koje društvo pruža mladoj osobi.

Mnogi ljudi vjeruju da je period prelaska iz djetinjstva u odraslost period stresa koje se može pripisati formiranju identiteta ili čak "krizi identiteta". Ipak, treba napomenuti da mnogi mladi ovaj period prebrode bez bilo kakvih problema, dok drugi imaju umjerene izazove o kojima su u stanju pregovarati nakon nekog vremena i truda, ili uz dodatnu podršku. U svakom slučaju, svi mladi sami odlučuju o tome „ko su“, jer im se daje više mogućnosti da budu samousmjereni i autonomni tokom tranzicije u odraslost.

4. Sociološke teorije subkulturne devijantnosti

Subkulturalne teorije devijantnosti objašnjavaju devijantnost subkulturom neke društvene grupe, to jest, ističu da određene skupine razvijaju norme i vrijednosti koje se razlikuju znatno od onih drugih pripadnika društva (Haralambos i Holborn, 2002). Dakle, subkultura je grupa koja sadrži vrijednosti koje su drugačije od vrijednosti dominantne kulture. Međutim, šta je zapravo subkultura i je li stvarno povezana sa kriminalom i devijantnosti koliko društvo misli da jeste? Mnogi sociolozi proučavali su vezu između subkultura i kriminala i devijantnosti, pokušavajući utvrditi jesu li oni koji su uključeni spremni počinuti kaznena djela, kao što ukazuje većina teorijskih statistika. Teorije subkulturalne devijantnosti nastoje objasniti privlačnost subkulturnih grupa, to jeste kako grupe vršnjaka podstiču pojedinca na devijantne radnje odnosno neutilitarne zločine kao što je na primjer vandalizam. Teoretičari koji su se bavili teorijom subkulturalne devijantnosti vide uzrok pojave devijantnosti u odvajanju „manjih“ društvenih grupa koje imaju devijantne vrijednosti od ostatka društva, kao rezultat

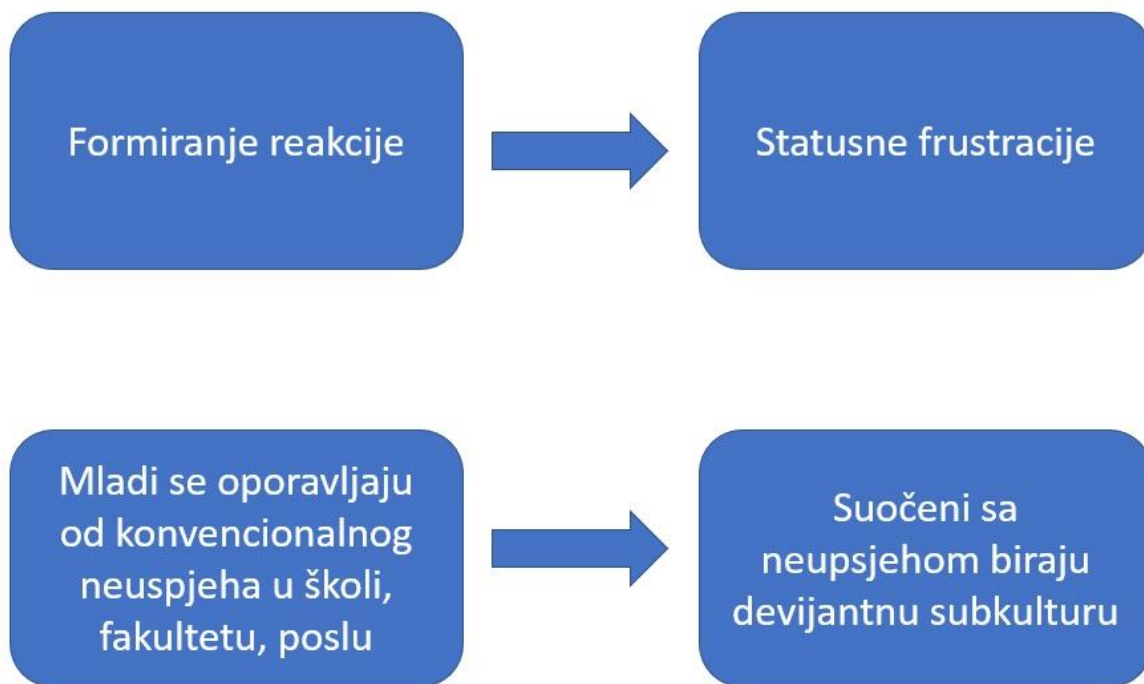
odvajanja nastaje devijantnost prilagođavanjem osoba upravo tim vrijednostima koje subkulture nameću.

4.1. Albert Cohen

„Ideja Alberta Cohena je da pripadnicima nižih klasa legitimna sredstva za ostvarenje opštih vrijednosti ili ciljeva nisu dostupna kao, na primjer, pripadnicima srednjih društvenih slojeva“ (Jugović, 2009). Cohen je isticao kako subkulture nižih klasa se javljaju iz razloga što im je uskraćen društveni status, samim tim pripadnici nižih klasa su pokušavali oponašati vrijednosti i težnje srednje klase ali bezuspješno zbog nedostatka sredstava. „Albert Cohen navodi četiri načela koja doprinose stvaranju subkulturnog stila, a to su: odeća, muzika, rituali i specifičan agro jezik subkulturne grupe“ (Mujović, 2018: 69). Možemo vidjeti da subkulturne grupe madih zapravo se formiraju iz potrebe za pripadanjem, zbog pronalaska onih koji prolaze kroz ista iskustva i ono najbitnije pronalaska identiteta. Albert Cohen je razmatrao kolektivne reakcije do kojih dolazi subkultura, u svom djelu „Delikventni dječaci“ on je tvrdio da dječaci iz niže radničke klase zbog nepovoljnog položaja u društvu formiraju delikventne subkulture (Giddens, 2007). Mladi koji imaju male izgleda da svoje ciljeve ostvare zbog statusnog položaja napuštaju norme i vrijednosti cjelokupnog društva, preoblikujući ih prema vlastitim ciljevima (Žiga i Đozić, 2013). Cohenova teorija nastoji objasniti povezanost delikvencije i niže klase, smatra da mladi koji pripadaju nižoj klasi su u nepovoljnijem položaju u odnosu na svoje vršnjake iz više klase. Dakle, mladi koji su rođeni u porodici u kojima roditelji kao njihovi uzori nisu stekli lične ciljeve, na primjer obrazovanje, su više izloženi društvenim rizicima.

Devijantne subkulturne grupe mladih ne poštuju norme i vrijednosti dominantne kulture, zapravo oni nude nagradu onima koji su najdevijantniji. Mladi iz niže klase nastoje dobiti odobrenje i status okoline, ali nemogućnost da ispune kriterije srednje klase, dolazi do osjećaja neugodnosti i bivaju frustrirani. Njihovo ponašanje se očituje u tome da pretjerano reaguju na svaku uočenu prijetnju ili neznatnost, također su spremni da rizikuju i priklanjaju se grupama gdje pronalaze razmijevanje. Status u grupi se postiže ako se poštuju norme i vrijednosti koje su nametnute od strane grupe, to podrazumijeva zlonamjerno ponašanje, izazivanje problema, kršenje zakona i slično. Cohen je delikventnu subkulturu definirao ovako: „U njoj se posvuda nalazi neka zloba, neko uživanje u neugodnosti drugih, neka radost u kršenju tabua“ (Haralambos i Holborn, 2002: 357). Mladi razvijaju vlastitu odstupajuću subkulturu u kojoj izgrađuju sopstvene vrijednosti, u kojima su na cijeni krađe, vandalizam, i

druga devijantna ponašanja (Žiga i Đozić, 2013). Cohen razmatra delikventne subkulture u kojima se nalaze većinom dječaci iz radničke klase, iz razloga što se osjećaju manje vrijednim upravo zbog te statusne frustracije, oni nisu u mogućnosti ispunjavati legitimne ciljeve i koriste se alternativnim metodama koje su u većini slučajeva devijantne. Na ovaj način Cohen je nastojao da objasni zbog čega postoje devijantna ponašanja i radnje kao što su vandalizam i grafiti koji su jedan od načina nelegitimnog postizanja statusa u grupi.

Slika 1: Objašnjenje Cohenove teorije o subkulturama

Na slici jedan je jasno prikazano kako i na koji način mladi pristupaju devijantnoj subkulturama i kao što je prikazano, glavni okidač je neuspjeh s kojima se mladi veoma često suočavaju, a vidljiv je u različitim poljima čovjekovog života. Kada mladi nemaju sredstava i mogućnosti da se suoče sa svojim neuspjehom, vidljiv je bijeg od stvarnosti koji se dešava upravo u devijantnim subkulturama u okviru koje se mlada osoba osjeća prihvaćeno.

4.2. Richard A. Cloward i Lloyd E. Ohlin

Teoretičari Cloward i Ohlin su isticali da delikventne subkulture nisu iste, da među njima postoje određene razlike. Cloward i Ohlin identifikuju tri tipa devijantnih subkultura (Jugović, 2009: 128):

1. kriminalna subkultura,

2. konfliktna subkultura i

3. subkultura povlačenja;

„Kuju će od ovih opcija izabrati niži slojevi društva, zavisi od otvorenosti legitimne strukture, kao i stepena uspješnosti pojedinca u njoj“ (Žiga i Đozić, 2013: 291). Cloward i Ohlin se ne slažu sa Cohenovom teorijom da postoji samo jedan tip delikventne subkulture, dakle oni navode tri tipa zbog različitih društvenih okolnosti. Prvi tip je kriminalna subkultura označava se još i subkulturom poluprofesionalnog lopova, to jeste ove subkulture se bave kriminalnim aktivnostima od sitnijih krađa pa do ubistava; druga je konfliktna subkultura koja svoju reputaciju stiče borbom s drugim sličnim skupinama, tučom i zauzimanjem njihove teritorije; treća subkultura povlačenja se odnosi na konzumiranje opojnih sredstava, prvenstveno droga (Mujović, 2018: 3). Klasifikacija Clowarda i Ohlina delikventne subkulture doprinosi objašnjenju onoga što Cohen nije uspio prilikom definiranja delikventne subkulture i različitih grupa kao i razlike u kriminalu. Dakle, Cohen je sugerisao da pripadnici delikventnih subkultura svjesno ne poštuju pravila i norme cjelokupnog društva pa samim tim mladi koji imaju čvrstu vezu sa devijantnom grupom najvjerovatnije je da će postati delinkvent.

„U svojoj studiji dječaćkih bandi Cloward i Ohlin su otkrili da delikventne bande nastaju u subkulturnim zajednicama gdje su mogućnosti za zakonito postizanje uspjeha malene, npr. unutar deprivilegiranih etničkih manjina“ (Giddens, 207: 209). Dakle, postojanje bande je oduvijek predstavljalo prijetnju za društvo, jer često uključuju devijantna ponašanja poput kriminalnih radnji. Osim tog negativnog utjecaja na društvo bande još i odnose mnogo mladih života, većina mladih zbog svojih postupaka se izvodi na sud i provede u zatvoru veći dio svog života. Možemo reći da se resursi zemlje koriste na pogrešan način, umjesto da se jača društvo i smanji dalje nastajanje bandi oni se koriste za zatvaranje mladih ljudi.

4.3. Walter B. Miller

Još jedan sociolog pisao je o subkulturnoj devijantnosti, a to je Walter Miller. Ovaj autor je razvio pristup kriminalu, zatim je svoju teoriju proširio na teoriju Alberta Cohena. zasnovnanu na klasi. Miller je isticao da je devijantnost veoma povezana sa kulturom niže klase koja dovodi pojedince do delikvencije. Naglašavao je ključni stav da određene vrijednosti i norme niže radničke klase formiraju jedan autonomni kulturni sistem, koji podstiče devijantno ponašanje i to naročito ono ponašanje koje je vezano za različite tipove kriminala (Jugović, 2009: 130). Teorije subkulturnog kriminaliteta gledaju kriminalno

ponašanje kao „normalno“ ponašanje koje je naučeno, pa samim tim se fokusiraju samo na sadržaj ponašanja koje je naučeno a ne na proces učenja tog ponašanja. Na primjer, Miller je upotrijebio kulturu niže klase kako bi rastumačio delikventno ponašanje ističući da je devijantnost ustvari ukorijenjena u kulturi niže klase. Po Milleru je devijacija jedan konstruktivni pokušaj prilagođavanja pojedinaca vrijednostima i normama matične kulture (Jugović, 2009). Dakle, mladi muškarci iz niže klase su delinkventi zbog implicitnih vrijednosti svoje subkulture.

U žarišne interese kulture „niže klase“ Miller uključuje sljedeće (Haralambos i Holborn, 2002):

1. Čvrstina - sadrži zaokupljenost muškošću i izražava hrabrošću pred fizičkom prijetnjom i u odbacivanju plašljivosti i slabosti;
2. Lukavost - sadrži sposobnost da se nadmudri, prevari drugi;
3. Uzbuđenje - sadrži traganje za napetošću, za emocionalnim podstrekom.

Prema Milleru, delikvencija se odnosi na djelovanje koje proizilazi iz žarišnih interesa nižih klasa (čvrstina, uzbuđenje i lukavost), a svoje korijene ima u socijalizaciji kao subkulturi s posebnim tradicijama, stoljetnom historijom i vlastitim integritetom (Haralambos i Holborn, 2002). Subkultura niže klase, sa svojim naglaskom na uzbuđenju i aktivnostima preuzimanja rizika, omogućava svojim pripadnicima da izdrže monotoniju svog posla i načina života, aktivnosti subkulture oslobađaju ih od dosade svakodnevnog života. Dolazimo do zaključka Millerove teorije da delikvente zapravo stvara okolina u kojoj žive, i da su to zapravo osobe koje su odrasle u nižoj socioekonomskoj klasi koja nameće i promovira delikventne aktivnosti.

4.4. David Matza

Američki sociolog David Matza je isticao da su mnoge sociološke teorije delikvencije na dva načina pogrešne (Haralambos i Holborn, 2002):

1. Sticanje dojma da su devijantne osobe posebnije nego što jesu;
2. Izlažu previše determinističko stajalište o nastanku devijantnosti.

Matza je nastojao da objasni da umjesto da su devijantne vrijednosti odlika kriminalnih subkultura, one su nešto što svi posjedujemo. Svi imamo određene devijantne vrijednosti koje smo naučili skrivati i ne postupati po njima. Matza je dokazao da muški delinkventi nisu protiv

normi i vrijednosti društva, zapravo odani su jer delinkventi često izražavaju osjećaj žaljenja i krivnje kad se suoče s onim što su učinili (Haralambos i Holborn, 2002). Devijantne osobe svoje postupke opravdavaju tako što koriste tehnike neutralizacije kao izgovore za činjenje delikventnih djela.

Teorije neutralizacije su razvili Matza i Sykes, nastojali su da objasne kako maloljetni delinkventi razlikuju dobro od lošeg i da prije nego počine nešto loše oni neutraliziraju ili racionaliziraju takvo ponašanje kao da je prikladno (Buljubašić, 2019). Matzina istraživanja predstavljaju nešto drugačije i novije od tradicionalne subkulturalne teorije koja je deterministička u ispitivanju osoba kao devijanata. Subkulturalne teorije ističu da postoje dominantne kulture i subkulture, a da se osobe koje su devijantne smještaju unutar subkultura zbog toga što se nisu prilagodili dominantnoj kulturi. Matza se nije slagao sa ovim teorijama ističući da osobe koje su delinkventi nisu posvećeni zločinu već samo povremeno prekrše zakone dominantne kulture.

Matza se služio izrazom subkultura delikvencije i razumijeva ovaj pojam na drugačiji način od uobičajenog (Haralambos i Holborn, 2002: 362):

1. Norme i vrijednosti subkulture delikvencije dopuštaju delikventne čine, ali ih ne zahtijevaju od pripadnika skupine;
2. Konvencionalne vrijednosti društva znatno utječu na ponašanje delikventa;
3. Subkultura delikvencije je skupina labavo povezanih maloljetnika.

Možemo zaključiti da je Matza opravdavao delinkvente i pronalazio rješenja za njihovo stanje, a uzroke njihovog ponašanja pronalazio u dominantnoj kulturi. Zagovara da delinkventi pridaju vrijednost glavnim kulturama, ali se većinom suzdržavaju od iskazivanja ili izražavanja takvih stavova jer se boje odbacivanja od strane društva, odnosno subkulture kojoj pripadaju.

4.5. Charles Murray

Charles Murray ističe da je potklasa odgovorna za visoku stopu zločina kao i njezinu uključenost u kriminal objašnjava odbacivanjem vrijednosti i normi matičnog društva, Murray ovo sve pripisuje darežljivosti socijalne države (Haralambos i Holborn, 2002). Murrayeva definicija "potklase" ne podrazumijeva nivo siromaštva već vrstu siromaštva i samim tim ističe da je niža klasa definisana na osnovu svog ponašanja. Podržavao je gledište da

pripadnici potklase obezvrijeđuju radnu etiku i da zbog toga su u većini slučajeva skloni kriminalu, pri tom socijalizacija je na niskom nivou i oni postaju sve više zavisni od socijalnih beneficija.

Pojedinac pod pritiskom svog položaja u društvenoj strukturi, svojom pripadnošću devijantnoj supkulturi ili pak nazočnošću u nekom području društvene dezorganizacije, postoji mogućnost da skrene sa uobičajenog puta (Haralambos i Holborn, 2002). Murray je vjerovao da pripadanje nižoj klasi je izbor načina života koji nudi mnoga iskušenja, pa samim tim djeca ove niže klase bivaju izloženi mnogim opasnostima jer su loše školovana i naučena lošem ponašanju koje doprinosi povećanju maloljetničke delikvencije. Dakle, teorija Murray-a vidi potklasu kao bolest koja napada samo određene grupe ljudi koje svoje nezadovoljstvo iskazuju tako što se bave devijantnim radnjama i prkose normama ostatka društva.

4.6. Kratak osvrt na sociološke teorije subkulturalne devijantnosti

Možemo doći do zaključka da subkulturalne teorije definišu devijantnost na dva načina, kroz statusnu frustraciju i tri različite subkulture. Ove dominantne teorije pretpostavljaju da radnička klasa najviše čini zločine, odnosno pripadnici nižih klasa su skloniji grupiranju i postizanju ciljeva putem nelegitimnih sredstava. Cilj subkulturalnih teoretičara jeste brže prepoznavanje delikventnih grupa i pružanje legitimnih mogućnosti da se zauvijek izvuku iz svijeta kriminala. Na primjer, ako smo sigurni da je radnička klasa ta koja se suočava sa brojnim životnim nepravilnostima koje rezultira devijacijama, onda bi njihovo razrješenje problema moglo spriječiti devijantnost. Možemo primjetiti da kod Cohena, Ohlina, Millera kao i kod ostalih navedenih nema rasprave o ženskoj devijantnosti i da se njihove studije ustvari temelje samo na muškarcima što za feminističku sociologiju predstavlja poražavajuću činjenicu s obzirom da su žene isključene u svakom smislu. Također, Cohen nije najjasnije razradio i predstavio svoju teoriju o mladim delinkventima jer po njegovom mišljenju oni bi trebali biti svjesni da pripadaju nižoj klasi i da su uskraćeni za mnoge stvari kako bi preokrenuli vrijednosti više klase i samim tim stekli određeni društveni status, što je ustvari tačno i očekivano ali je zanemareno da se ustvari radi o djeci od kojih je to nemoguće očekivati.

5. Pojam društvene devijantnosti

„Devijantnost je neprihvatanje skupa normi koje prihvaća većina ljudi u nekoj zajednici ili društvu“ (Giddens, 2007: 203). Zajedničko svim sociološkim teoretičarima jeste da devijantnost definišu kao činjenje nečega što nije u skladu sa pravilima i normama društva, dakle ponašanje koje je u suprotnosti sa opštim načinima ponašanja koje je podložno kaznama i određenim sankcijama kako bi se suzbilo takvo ponašanje. Institucije postavljaju veoma stroge kodekse ponašanja koje se moraju poštovati, a svako nepoštivanje istih smatra se devijantnim ponašanjem. Sankcije su reakcije na određeno ponašanje pojedinca ili skupine kojima je svrha osigurati pokoravanje datoj normi (Giddens, 2007). Na primjer u društvu u kojem se očekuje da se poštenim radom dolazi do novca, sam čin krađe se smatra devijantnim ponašanjem i samim tim se takvo ponašanje kažnjava po zakonu. U svim društvima, pa čak i u onim primitivnim postoji skup osoba koje će odlučiti da li je neko ponašanje devijantno i koje posljedice takvo ponašanje nosi sa sobom.

5.1. Najznačajnije sociološke teorije devijantnosti

Autori Žiga i Đozić navode četiri tipa socioloških teorija devijantnosti (Žiga i Đozić, 2013: 287):

1. Teorija strukturalnog pritiska;
2. Teorija subkulturalne devijantnosti;
3. Teorija kulturne transmisije;
4. Teorija etiketiranja.

Jugović navodi osam ključnih paradigmi o društvenoj devijantnosti (Jugović, 2009: 33):

1. Bio-antropološka paradigma;
2. Pozitivistička ili socijalno-patološka paradigma;
3. Ekološka paradigma;
4. Strukturalno-funkcionalistička paradigma;
5. Socijalno-antropološka ili egzistencijalistička paradigma;
6. Interakcionistička ili konstrukcionistička paradigma;

7. Radikalno-kritička paradigma;

8. Paradigma socijalne kontrole.

Jugović je isticao da društvene devijacije nastaju u interakciji čovjek-društvo. To jeste, sa jedne strane devijacije su posljedica neprilagođenosti društva čovjeku, a sa druge strane devijacije su posljedica neprilagođenosti čovjeka društvu (Jugović, 2014). Dakle, devijantnost kao i zločin, predstavlja izraz subjektivnog ponašanja koji dovodi do trenutnog zadovoljenja svojih potreba i želja, a konstantnim ponavljanjem nedozvoljenih radnji dovodi do nezasićene potrebe za traženjem novih opasnijih „avantura“ koje su najčešće devijantne. Devijantno ponašanje ne mora nužno značiti „nešto loše“ i ono se razlikuje od društva do društva, tačnije ono što je normalno i dopušteno u jednom društvu nije u drugom i slično. Iako se sociologija zanima za cjelokupnu lepezu neuobičajenog ponašanja pojedinca i društvenih grupa, kada je u pitanju devijantnost ona se ograničava na ona devijantna ponašanja koja kod većine članova društva izaziva negativna osjećanja (Žiga i Đozić, 2013).

Haralambos i Holborn navode sljedeće teorije devijantnosti (Haralambos i Holborn, 2002):

1. Devijantnost - funkcionalistička perspektiva;
2. Devijantnost - interakcionistička perspektiva;
3. Devijantnost - fenomenološka perspektiva;
4. Devijantnost - neomarksističke i radikalne perspektive.

Emile Durkheim je na devijantnost gledao kao neizbježan i nužan element modernog društva. tačnije kao izvor promjena i inovacija u društvu. Smatrao je da su ljudi u modernom dobu manje ograničeni od onih u tradicionalnim društvima (Giddens, 2007). Klasični teoretičar Durkheim razmišlja više o „mračnoj“ strani modernog doba, jer modernost je znatno promijenila način na koji su ljudi živjeli prije i organizovala je potpuno novo društvo. Možemo primjetiti nestanak srednje klase, jer nam modernost nudi bolji život ali i donosi uništenje stare porodične i malogradske vrijednosti. Durkheimu nisu bile u potpunosti jasne te dobrobiti koje modernost nosi sa sobom, jer iznenadni prosperitet navodi pojedinca da misli o bogatstvu i moći a takvi ciljevi su teški i nemogući u nekim situacijama što može dovesti do devijantnog ponašanja i u krajnjem slučaju do samoubistva. Durkheim tvrdi da ekonomski svijet karakteriše odsustvo moralnih zakona pa samim tim pojedinci su podložni da u toj sferi provedu najveći dio svog života.

„Robert K. Merton je modificirao koncepciju anomije kako bi skrenuo pozornost na pritisak pod kojim se nalazi pojedinac kad se prihvaćene norme suprotstave društvenoj stvarnosti“ (Giddens, 2007: 207). Merton navodi da se devijantnost javlja kada ljudi nisu u stanju postići određene stvari uobičajenim ponašanjem, tačnije ponašanjem koje je društveno prihvatljivo, ili kada dođu do spoznaje da je postizanje njihovih ciljeva blokirano na neki način. Merton je prepoznao pet tipova reakcija na devijantnost a to su: konformizam, pobuna, povučeni, ritualisti i inovatori u svojoj teoriji anomije (Giddens, 2007). Danas većina mladih upravo pripada prvoj grupi konformista, gdje se konformizam odnosi na prihvatanje kulturnih vrijednosti i ciljeva i realizaciji tih ciljeva bez obzira na to jesu li uspješni u tome ili ne. Merton je za uzroke nekih društvenih dezorganizacija, kao devijantnog i nepoželjnog društvenog stanja gledao kao na grešku u procesu socijalizacije ili u poremećenom načinu sticanja stavova, vrijednosti i znanja koja su nužna za ispunjavanje društvenih uloga pojedinca (Jugović, 2009). Mladost je vrijeme promjena poput fizičkih, društvenih i emocionalnih koje se dešavaju u ovom periodu i znatno otežavaju proces socijalizacije. Mladi u Bosni i Hercegovini suočavaju se sa mnogim iskušenjima kao što su finansijske brige, depresija, neuklapanje u društvo, alkohol, porodični problemi i upravo zbog svih tih iskušenja dešavaju se mnoge radnje koje nisu društveno prihvatljive.

„Ian Tejlor smatra da je devijantnost svesni, racionalni i iznuđeni izbor osiromašenog pojedinca“ (Jugović, 2014: 59). Na primjer, kada ljudi nisu u mogućnosti kupiti hranu, koja je osnovna potrepština svakog čovjeka, iako rade može se desiti da iz nekog razloga ne dobiju platu pa samim tim su prinuđeni pronalaziti alternativni način zarade i većina se opredjeljuje za prodaju droge što udovoljava devijantnom ponašanju. Dakle, iz svega navedenog možemo reći da društva izazivaju pojavu devijantnog ponašanja postavljajući visoke ciljeve i kriterije za upjeh pojedinca ili grupe. Devijantno ponašanje se javlja kao odgovor na postavljene kriterije društva u kojem pojedinci su skloni kršenju pravila kao adekvatne strategije u tom momentu kako bi došli do onoga što žele. Danas imamo primjer novca koji je usko povezan sa uspjehom u društvu, pojedinac da bi ostvario taj uspjeh je spreman posegnuti za devijantnom radnjom, prekršiti društvena pravila kako bi brže došao do novca.

5.2. Mladi i devijantnost

Veliki broj faktora utiče na razvoj devijantnog ponašanja kod mladih. Kada govorimo o faktorima, u prvom redu se treba pomenuti procese globalizacije i modernizacije i sve ono što ovi procesi sa sobom donose. U okviru navedenog, možemo reći da povećan broj ljudi u

gradovima, odnosno tzv. urbanizacija također utiče na razvoj devijantnih ponašanja kod mladih. Mnogi su faktori koji se javljaju kao uzroci devijantnog ponašanja kod djece. Najčešći utjecaj na povećanje devijantnog ponašanja kod maloljetnika jeste industrijalizacija i urbanizacija.

Devijantnost mladih u Bosni i Hercegovini je fenomen koji uključuje sve veći broj mladih i, nažalost, snažno doprinosi kriminalu uz odgovarajući porast učestalosti ponavljanja. Devijantna ponašanja odnose na grupu mladih ljudi koji se bave nezakonitim aktivnostima i kao rezultat toga dolazi do sukoba sa institucijama za provođenje zakona. Navijačke skupine su obično velike, organizovane na komplikovan način, imaju pristup različitom oružju, njih ubrajamo u devijantne skupine mladih s obzirom da su njeni članovi u većini slučajeva mladi muškarci. Devijantnost kod mladih predstavlja ozbiljnu prijetnju razvoju društva i kao takva utiče na kolektivni sklad i društveni razvoj. Postoje različiti razlozi zašto se mladi odlučuju za činjenje devijantnih djela, a neki od njih su ekonomske prilike, socijalne i psihološke potrebe, disfunkcionalna porodica i slično. Karakteristike devijantnih ponašanja kod mladih su sljedeće:

- Ona su destruktivna;
- Lične su prirode i zavise od dobi;
- Ona su učestala;
- Društvo ih ocjenjuje kao negativne;
- Postoji nesklad između ljudskog ponašanja i društveno prihvaćenih normi;
- Povezani su sa socijalnom nesposobnošću, u različitim oblicima njenog djelovanja.

Jako je teško napraviti strategiju kojom će se efikasno riješiti problem devijantnosti kod mladih, naročito kada su u pitanju navijačke skupine jer one imaju veoma specifično djelovanje. Najefikasniji način rješavanja ovakvih društvenih problema je suprotstavljanje strategijama koje se primjenjuju za regrutovanje novih članova.

5.3. Devijantnost kao etiketa

Devijantnost je posljedica odgovora drugih na određeni čin jedne osobe: ona je proizvod međuodnosa društvene grupe i pojedinca koga ona ocjenjuje kao „subjekat“ koji krši pravila (Jugović, 2009). Oni koji se nalaze na vlasti definiraju kriminal kroz formulisanje i tumačenje zakona koje nameću sudovi, policija i kazneno-popravne institucije, samim tim devijantnost ne predstavlja samo skup karakteristika osobe ili grupe već i proces interakcije između osobe

koja je devijantna i osobe koja nije devijantna. Osobe koje su zadužene za sprovođenje standarda normalnosti i označavanja određenih ponašanja kod mladih kao devijantnih su agenti društvene kontrole: policija, sudije, socijalni i prosvjetni radnici.

Jugović ističe da se „etiketa“ zapravo koristi da održi pozicije i moć dominantnih društvenih grupa, kao i da interakcionisti koriste kako bi upečatljivije ukazali na društveni odnos prema različitosti ili devijantnosti (Jugović, 2009). Službene osobe primjenjujući etikete na ljude i formirajući kategorije devijantnosti zapravo jačaju strukturu moći društva. Danas mladi su najčešće etiketirani kao buntovni, nepredvidivi tako da odrasli na neki način očekuju da se oni i ponašaju u skladu s tom etiketom. Nazivajući mlade upravo tim negativnim etiketama dovodi se do stanja gdje će vjerovatno neka osoba preuzeti ulogu koju mu je društvo odredilo i ponašati se u skladu s njom. Autorica Bujanović ističe da u Bosni i Hercegovini broj mladih počinitelja krivičnih djela u stalnom je porastu, dobna granica sve niža uz imovinske delikte, koji preovladavaju, sve su češći delikti vezani uz drogu ali i nasilničko ponašanje (Bujanović, 2007). Možemo pretpostaviti da će devijacije kod mladih uvijek biti u porastu s tim da osobe koje su u stalnom kontaktu sa društvima u kojima je devijantno ponašanje prisutno naučit će da je nasilje samo još jedan oblik interakcije, zadovoljavanje potreba ili jednostavno način da se riješe određeni sukobi. Naprimjer, etiketiranjem mlade osobe kao devijantne samo zato što potiče iz porodice u kojoj postoje određeni problemi sa zakonom, može prouzrokovati da se drugi prema toj osobi ponašaju negativno. Becker naglašava da devijantno ponašanje nije određujući faktor kad će neko postati devijantan, neki procesi nisu povezani sa samim ponašanjem i da upravo ti procesi utječu na to proglašava li se neka osoba devijantnom ili ne (Haralambos i Holborn, 2002).

„Stigmatizirane osobe svakodnevno se susreću s preprekama koje im otežavaju neometano i normalno sudjelovanje u društvenom životu, ali te prepreke se razlikuju s obzirom na to je li karakteristika koja bi bila smatrana stigmom odmah vidljiva ili nije“ (Hruška, 2020: 3). U modernom dobu olakšan je pristup internetu, gdje postoji nedostatak ograničenja kao i odgovornosti, mladi u Bosni i Hercegovini su podstaknuti da razmišljaju o stereotipima života koji se razlikuju od tradicionalnih. Jednom kada društvo označi osobu kao devijantnu, dolazi do stigmatizacije od strane društva a ta stigma mlade može pratiti do kraja života i utjecati na stil života (Hruška, 2020).

6. Maloljetnička delinkvencija u Bosni i Hercegovini

6.1. Pojam maloljetničke delinkvencije

Devijantne radnje koje počine djeca i adolescenti mlađi od 18 godina naziva se delinkvencija, s tim da je uvijek osoba mlađa od 18 godina, što je zapravo zakonska dob za delinkvenciju (Car, 2021). Maksimalna dobna granica kao i definiranje delinkvencije razlikuju se od zemlje do zemlje, ali svima je zajednička činjenica da delinkvencija je oduvijek predstavljala veliki društveni problem, koji nije samo pravni već i psihološki. „Moguće rizično ponašanje počinje se stvarati tijekom procesa primarne socijalizacije osobe u obitelji, gdje putem odnosa u obitelji, komunikacije unutar nje, ponašanja unutar obitelji, moguće djetetovo rizično ponašanje se povećava ili smanjuje“ (Kozjak, 2018: 6). Kada se maloljetnici ponašaju devijantno, većina smatra da je to posljedica propusta i grešaka u odgoju njegovih roditelja tokom djetetovog djetinjstva. Njihove želje kao i potrebe su sasvim normalne, ali zbog lošeg porodičnog vaspitanja maloljetnici postaju neprijateljski raspoloženi i agresivni zbog osjećaja nesigurnosti i nedostatka pažnje. Maloljetnička delinkvencija podrazumijeva sve vrste zločina koje počine djeca, kao što je upotreba ilegalnih droga, krađa i druga opasna krivična djela. Nema sumnje da je delinkvencija opasno društveno zlo, a uočava se da se maloljetnička delinkvencija povećava iz dana u dan sa kompleksnošću kulture. Adolescencija je razdoblje “ranjivosti” u kojem su mladi ljudi izloženi mnogim rizicima, razdoblje u kojem mladi ljudi pokušavaju na različite načine uspostaviti “neovisnost” od svojih roditelja (Anđelić, 2018).

6.2. Stanje u Bosni i Hercegovini

Imajući na umu vrijednosti koje je dijete usvojilo tijekom primarne socijalizacije, naći će prijatelje sličnih vrijednosti, ali ako je poprimio krive vrijednosti u primarnoj socijalizaciji povećava se vjerojatnost pristupanja devijantnoj vršnjačkoj skupini koja se kasnije može manifestirati i u više (Kozjak, 2018). Po svemu sudeći možemo reći da je delinkvencija kod mladih i djece u Bosni i Hercegovini veoma povezana sa stilom života koji oni vode sa nedostatkom rekreacijskog sadržaja, samim tim i ako su odgojne prakse pogrešne i zasnivaju se na strogim principima, dijete u takvim uslovima izražava antisocijalno i u većini slučajeva delinkventno ponašanje. Kompleksnost uzroka tj. faktora rizika i njihov uticaj na gotovo sve segmente života mladih može doprinijeti boljem razumijevanju položaja maloljetnika unutar sistema maloljetničkog prestupništva, ali i ukazati na praznine i potrebe za poboljšanjima određenih dijelova sistema, te prepoznati koje su prioritetne preventivne akcije neophodne

(Šehović Pavić, 2020). Slobodno vrijeme ako se koristi na pravi način kod djece i mladih može biti odlučujući faktor za eliminisanje devijantnih interesa. Dakle, uključivanje mladih u određene društvene aktivnosti, kao što je na primjer sport može biti od posebne važnosti kako bi ih odvratili od delinkventnog ponašanja i drugih devijacija.

Pored normi pozitivnog pravao zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, normativnu osnovu uređenja krivičnog statusa maloljetnika u BiH čine Krivični zakon BiH, krivični zakoni na entitetskim i nivou Brčko Distrikta BiH, zakoni o krivičnom postupku, zakoni o izvršenju krivičnih sankcija i drugi podzakonski propisi iz ove oblasti (Šehović Pavić, 2020). Vjerovatno jedan od najvećih problema sa kojima se suočava Bosna i Hercegovina u današnje vrijeme jeste maloljetnička delinkvencija. Maloljetnički kriminal ne pogađa samo pojedince koji čine krivično djelo, već pogađa i žrtvu tog djela. Maloljetnička delinkvencija obilježava maloljetnike i u njihovim odraslim životima jer zločin koji počine može biti evidentiran tokom cijelog njihovog života. Stručnjaci ulažu ogromne napore da pronađu glavni uzrok devijantnog ponašanja maloljetnika, istraživanjem su došli do niza razloga zašto maloljetnici čine krivična djela.

U savremenom društvu, maloljetnička delinkvencija u Bosni i Hercegovini se manifestuje kroz određene tendencije, kao što su (Pušina; 2017):

- 1.) Evidentna je sve izrazitija tendencija odbijanja iskrene komunikacije sa porodicom;
- 2.) Evidentno je širenje i jačanje poroka, kao što je: prerano pušenje, prerano i neumjereno uživanje alkohola, uživanje droga, prerano stupanje u seksualne odnose i promiskuitet;
- 3.) Tendencija koncentracije maloljetničkog kriminala u velikim gradovima;
- 4.) Maloljetnička delinkvencija tendira ka maloljetničkom kriminalu, ka vršenju sve težih djela, s izuzetkom namjernog ubistva;
- 5.) Evidentna je tendencija da sve manje maloljetnih prijestupnika to postaje slučajno, iz "nestašluka" i "avanturizma", a sve više iz koristoljublja i egoizma;
- 6.) Također je evidentna tendencija da su maloljetnički delinkventi sve češće bezobzirni - s primjesama surovosti;
- 7.) Tendencija da izvjestan broj maloljetnika ne vrši delikte na teritoriji na kojoj stalno prebiva ili dugoročno stanuje;

8.) Evidentna je i tendencija opadanja uticaja porodice, škole, ustanove socijalnog rada, što otvara niz pitanja u svim oblastima društvenog života.

Bosna i Hercegovina	Federacija Bosne i Hercegovine		Republika Srpska		Brčko Distrikt		UKUPNO: Bosna i Hercegovina	
Godina	Broj maloljetnih izvršilaca	Stopa prestupništva (na 100.000 stanovnika)	Broj maloljetnih izvršilaca	Stopa prestupništva (na 100.000 stanovnika)	Broj maloljetnih izvršilaca	Stopa prestupništva (na 100.000 stanovnika)	Broj maloljetnih izvršilaca	Stopa prestupništva (na 100.000 stanovnika)
2005.	1637	70,02	787	53,46	130	126,21	2554	65,27
2006.	1739	74,38	859	58,36	155	150,49	2753	70,36
2007.	1727	73,87	872	59,24	198	192,23	2797	71,48
2008.	1592	68,09	781	53,06	105	101,94	2478	63,33
2009.	1344	57,49	837	56,86	67	65,05	2248	57,45
2010.	1177	50,34	705	47,89	73	70,87	1955	49,96
2011.	1410	60,31	488	33,15	49	47,57	1947	49,76

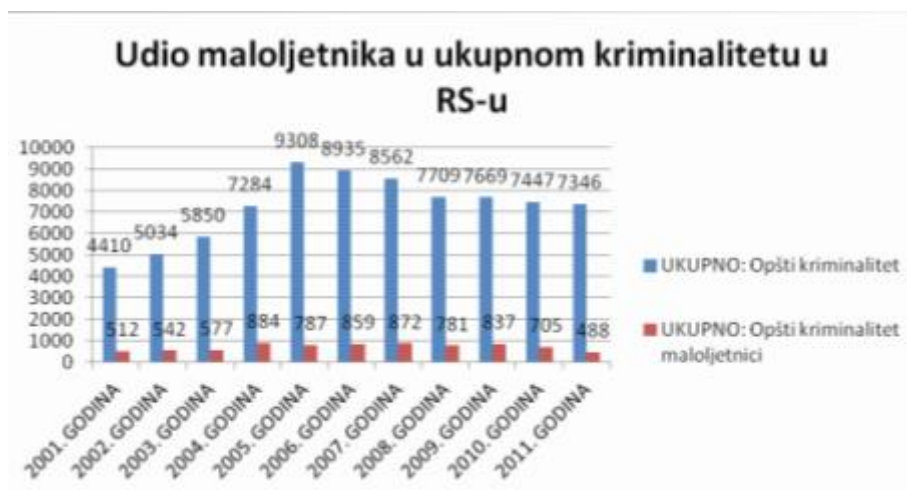
Tabela 1: Stopa maloljetničkog prestupništva na 100.000 stanovnika u Bosni i Hercegovini (Muratbegović, 2014: 13)

U tabeli je predstavljeno okvirno stanje u Bosni i Hercegovini, stopa maloljetničkog prestupništva na 100.000 stanovnika. Možemo zaključiti da u Brčkom Distriktu je stanje lošije u odnosu na ostale entitete, u FBiH kao i u RS-u situacija je za nijansu bolja ali daleko od povoljne statistike. Navedeni podaci zapravo pokazuju da su potrebne ozbiljnije mjere kako bi se suzbila maloljetnička delinkvencija u Bosni i Hercegovini, zapravo da je potrebno više ulaganja od strane škola, roditelja i adekvatnih institucija.

Grafikon 1. Broj prijavljenih lica i broj maloljetnika u ukupnom kriminalitetu u FBiH(Muratbegović, 2014: 13).

Grafikon 2. Udio maloljetnika u ukupnom kriminalitetu u RS-u(Muratbgović, 2014: 15)

U FBiH prijavljeno je najviše maloljetnika u periodu 2002. i 2004. godine, slična situacija je i u RS-u gdje se može vidjeti da maloljetnički kriminalitet ima visoku stopu u 2001. godini pa sve do 2004. godine (Muratbegović, 2014). Dolazimo do zaključka kako nemamo novijih istraživanja i da zbog nedostatka podataka o prestupništvu i broju prijavljenih maloljetnih lica u FBiH i RS-u ostajemo uskraćeni za jako bitne informacije za stvarni uvid i analizu trenutne situacije o maloljetničkoj delikvenciji u Bosni i Hercegovini. Cilj prevencije je sprječavanje javljanja budućih delinkvenata, u tom smislu opće mjere suzbijanja kriminaliteta s ciljem da se uklone negativni utjecaji iz društvene sredine i osiguraju normalni uslovi za razvoj ličnosti (Singer i Mikšaj-Todorović, 1993). Upravo zbog nemara određenih institucija i njihovih propusta, veoma je bitno doći do određenih rješenja koja treba usvojiti u društvenom, porodičnom, a najviše institucionalnom kontekstu kako bi se utvrdio tačan procenat maloljetničke delinkvencije u Bosni i Hercegovini i na najadekvatniji i najbrži način umanjio.

Izrečene krivične sankcije	GODINA						Ukupno
	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	20001.	
UKUPNO	82	91	74	149	73	14	483
Sudski ukor	21	44	11	74	47	7	204

Upućivanje u disciplinski centar	9	0	5	8	0	0	22
Pojačan nadzor roditelja ili staratelja	41	28	52	25	15	6	167
Pojačan nadzor u drugoj porodici	0	0	0	13	0	0	13
Pojačan nadzor od strane organa starateljstva	11	19	6	25	10	1	72
Upućivanje u odgojnu ustanovu	0	0	0	4	1	0	5
Upućivanje u odgojno-popravni dom	0	0	0	0	0	0	0
Upućivanje u ustanovu za osposobljavanje	0	0	0	0	0	0	0

Tabela 2. Krivične sankcije izrečene mlađim maloljetnicima FBiH 1996.-2001.godine (Miković, 2004: 198)

Možemo vidjeti da je mlađim maloljetnicima najviše izrečena sankcija sudski ukor što iznosi ukupno 483 u posmatranom šestogodišnjem periodu, zatim sankcija upućivanja u disciplinski centar koja iznosi 204, dok upućivanje u odgojno-popravni dom i ustanove za osposobljavanje nisu izricane. Statistički podaci o vrstama izrečenih sankcija maloljetnim izvršiocima krivičnih djela na području FBiH veoma konkretno nam govore o raskoraku između normativnog i stvarnog stanja, to jeste o nemogućnosti izricanja svih zakonom predviđenih sankcija prema maloljetnim delinkventima (Buljubašić, 2005).

7. Faktori koji utiču na pojavu devijantnih ponašanja kod mladih

7.1. Individualni faktori

Djeca i mladi sa razvijenim poremećajima u ponašanju nemaju dovoljno razvijenu sposobnost samokontrole kao i sposobnost realnog reflektiranja povratnih informacija iz svoje okoline, što dovodi do iskrivljene samopercepcije koja se reflektuje sklonošću osobe sa eksternaliziranim poremećajem ponašanja da procijeni svoje sposobnosti, te da se ponaša impulzivno i agresivno (Miloš, 2021). Iako zvuči kliše, djeca i mladi koji su buntovni i borbeni stvaraju jako često sukobe sa roditeljima i prijateljima jer se osjećaju sposobnim da

donose samostalno odluke. Iako je većina njih potpuno ili djelomično ovisna o svojim starateljima, obično se osjećaju kao odrasli ljudi koji mogu raditi šta god požele. Također imaju problema sa pitanjima "Ko sam ja?" i "Zašto sam ovdje?". Razumijevanje i osjećaj udobnosti je problem koji se može nastaviti i u odrasloj dobi. Kao rezultat toga, mnogi su skloni konzumiranju alkohola, droge i drugih nedozvoljenih radnji. „Pod individualnim faktorima devijantnog ponašanja ubrajamo čimbenike kao što su niska inteligencija, egocentričnost, samoprecjenjivanje, osjećaj inferiornosti, nedostatak odgovornosti, emocionalna nestabilnost, nizak stupanj tolerancije i slično“ (Miloš, 2021: 14). Mladi koji su skloni devijantom ponašanju počinju kreirati "društvenu bajku" o sebi, gdje probleme sagledavaju u narativu koji uključuje kako se ponašaju, izgledaju i kako ih drugi doživljavaju.

7.2. Porodica

Dječije socijalno ponašanje je pod snažnim i presudnim uticajem i uveliko ovisi od roditeljskih vaspitnih postupaka koji se razlikuju s obzirom na pravila koja roditelji postavljaju i na koji način ih sprovode (Bujanović, 2007). U porodici se upoznaju aspekti kao što su kultura, psihički identiteti i način ponašanja i okruženje, koji su neki od najbitnijih elemenata socijalizacije. Iz perspektive sociološkog shvaćanja, porodica je nedvosmisleno društvena tvorevina koja postoji u obliku društvene skupine i ima značajne biološke reproduktivne, obrazovne, ekonomske i kulturne funkcije, koje joj daju primat u općim društvenim operacijama (Žiga i Đozić, 2013). Svaka osoba mora proći kroz prirodnu, planiranu, pozitivnu ili negativnu socijalizaciju u svom životu. „Gorman-Smith i suradnici (2002) donose zaključak kako je zanemarujući roditeljski stil, obilježen niskom kontrolom, nadzorom i emocionalnom povezanošću, ključni prediktor uformiranju djeteta s poremećajima u ponašanju“ (Miloš, 2021: 15).

Kako djeca rastu, uče izražavati svoje emocije na zdrav način, uglavnom posmatrajući članove svoje porodice. Radeći stvari zajedno, članovi porodice mogu doprinijeti djetetovom emocionalnom razvoju. U takvim porodicama djeca imaju male šanse doživjeti emocionalni stres, a kada su tinejdžeri svjedoci porodičnog nasilja, skloni su reagovanju. Mogu se svađati, izostajati sa nastave, upuštati se u rizične seksualne aktivnosti ili koristiti droge i alkohol. Ovi tinejdžeri će vjerojatno naići na pravne probleme. Sva djeca su proizvod svog okruženja, shodno tome da bi djetetu prenijeli pozitivne društvene vrijednosti, roditelji ili staratelji treba da izaberu pogodno okruženje bez bilo kakvog negativnog uticaja. Konzumiranje droga, kriminalno i nemoralno ponašanje su samo neki od negativnih aspekata koje neka okolina

može pružiti djetetu u razvoju, a većina djece usvaja ponašanja od svojih vršnjaka, roditelja, komšija i školskih drugova.

„Loeber i Stouthamer-Loeber (1986) razvili su četiri modela „obitelji pod rizikom“: zanemarujuće obitelji, konfliktne obitelji, devijantne obitelji i kaotične obitelji“ (Miloš, 2021: 15). Smatraju da je bliskost između roditelja i djeteta zaštitni faktor za mnoge oblike poremećaja u ponašanju, pa tako i devijantnog ponašanja, samim tim koliko su djeca povezana sa roditeljima nam govori ustvari koliko roditelji utječu na svoje dijete. Na primjer, djeca koja svjedoče manje slučajeva nasilja i doživljavaju pozitivne interakcije s skrbnicima mogu doživjeti manje štete od djece koja često doživljavaju ekstremne napade. „Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u ranoj dobi dovodi do dezorganizirane privrženosti, što se kasnije povezuje s povećanom razinom agresije kod djece, hostilnosti i drugih eksternaliziranih poremećaja u ponašanju kao što je delinkventno ponašanje“ (Žuvela, Vučković Matić i Sindik, 2016: 22). Mlađa djeca pokazuju više zabrinjavajućeg psihičkog stresa od starije, zrele djece.

7.3. Škola

Škola je najorganiziranija institucija specijalizirana za odgoj i obrazovanje mladih, predstavlja zajedno s vršnjačkim grupama bitan izvor sekundarne socijalizacije (Miloš, 2021). Škole nude brojne mogućnosti mladima jer su jedino mjesto gdje mogu steći nove životne vještine i iskustva. Uključivanje mladih u radnu snagu za njih je iskustvo učenja jer će učiti o poslovima i mogućnostima koje su im na raspolaganju te mogu vidjeti da nisu ograničeni na jedan put jer nakon diplomiranja postoji mnogo puteva naprijed. Zadatak škole nije samo da obrazuje, mladi se u školi odgajaju kako bi stekli kvalitetne radne navike i brojne druge sposobnosti, međutim uprkos mnogim pozitivnim funkcijama škole postoje istraživanja koja dokazuju povezanost između delikventnog ponašanja i školskih neuspjeha (Miloš, 2021). Osposobljavanje da postanu dio radne snage zapravo podstiče mlade ljude da shvate da mogu otkriti više mogućnosti koje su im dostupne, bilo da se radi o stažiranju, poslu ili napredovanju do visokog obrazovanja. Budući da mladi provode više vremena u školi možemo doći do zaključka da itekako postoji povezanost između akademskog neuspjeha i kriminala. Danas je sve više primjera gdje djeca uznemiravaju druge učenike i nastavnike, potom sve je više djece koja ponavlja razred, imaju slabe ocjene, vladanja i drugo.

Autorica Miloš ističe sljedeće faktore koji doprinose pojavi delinkvencije: razvijanja radnih navika, nedostatak adekvatno osposobljenih nastavnika, pridržavanje zastarjelih učenja u

nastavi, konformizam prema preživjelim standardima koji se suprotstavljaju novim idejama, favoriziranje učenika viših slojeva i nepravilni međuljudski odnosi (Miloš, 2021). Neki od mladih koji svakodnevno dolaze u školu usmjereni su na obrazovanje i spremni su biti što uspješniji u društvu, dok neki mladi ljudi dolaze u školu samo da bi sudjelovali u lošim aktivnostima.

Dakle, mladi dolaze u školu iz različitih razloga ali problem nastaje kada maloljetni delinkvent ovdje donese svoje loše ponašanje, a postoji mnogo razloga zašto djeca u našim školama postaju loši učenici. Većina uzroka počinje kod kuće, na primjer siromaštvo može imati veliki utjecaj na djecu i ponašanje. Siromaštvo znači da porodici nedostaju osnovni resursi o kojima normalna i funkcionalna porodica ovisi za opstanak. Druga djeca u boljoj odjeći i obući mogu biti važnija osobama koje to ne posjeduju, samim tim dolazi se u situaciju gdje djeca mogu izazivati ili posramiti drugu djecu bez osnovnih potrepština. Za mlade ljude izlaganje takvim negativnim ponašanjima u školskom okruženju može biti razoran izazov. „Nadasve je važno da obiteljski i školski sustav potkrepljuju poželjna i društveno prihvatljiva ponašanja te da svojim stavovima jasno poruče djeci i mladima da rizična ponašanja jednostavno nisu prihvatljiva i isplativa“ (Đuranović, 2014: 129).

Našim mladima potrebna je dodatna pozornost u društvu u kojem živimo. Veoma je bitno ostvariti uspješne uloge i funkcije škole na prevenciji poremećaja u ponašanju učenika, potrebna je saradnja i zajednički rad škole sa roditeljima i mrežom ustanova na nivou lokalne zajednice koje se bave mladima (Miković, 2004). Kad se škola, službe za provođenje zakona i programi nakon škole usredotoče na to da ispravi djetetovo ponašanje i pazi da radi ono što treba, onda dijete ima manje problema u školi. Ispravljavanje ponašanja djece u školskom sistemu stvara sigurnije okruženje za sve nas i smanjuje suočavanje sa školskim kriminalom.

7.4. Mediji

Prostor, koji sadržajno popunjavaju masovni mediji danas, velikim je svojim dijelom okrenut djeci i mladima tačnije zadaća medija danas je izražena u stvaranju sadržaja kojem je svrha da sugeriše mladima da su određeni načini ponašanja i izgleda „normalni“ (Burić, 2010). Društveni mediji kako pozitivno tako i negativno utiču na mlade, jedna od negativnih strana je *cyberbullying*, koje je danas vrlo često na internetu. „Nasilje putem interneta definira se kao agresivno i namjerno ponašanje usmjereno na pojedince ili grupu putem interneta koje se ponavlja, a usmjereno je prema pojedincima koji se ne mogu lako obraniti“ (Batori i Ćurlin, 2020: 104). *Cyberbullying* je u osnovi tiranska baza elektroničke komunikacije, najčešće

slanje prijetećih poruka. Na društvenim mrežama postoje i video zapisi koji prikazuju nasilje koji mogu utjecati na ponašanje adolescenata. Gledajući nasilje djeca i mladi postaju agresivniji, njihova ponašanja se mijenjaju, njihovi umovi postaju nesigurniji, a to u konačnici može utjecati na njihov društveni život. Još jedan negativan utjecaj stranica društvenih mreža na mlađu generaciju je taj što te stranice nemaju strogu zaštitu privatnosti te se mnogo ličnih podataka dijeli javno.

Najčešće posljedice doživljavanja i činjena nasilja putem interneta navode se: anksioznost, depresija, socijalna izolacija, uznemirenost nakon korištenja računara ili mobitela, manjak samopoštovanja, lošiji školski uspjeh te narušeno zdravlje te kao najekstremnija posljedica pojavljuje se suicid (Batori i Ćurlin, 2020). Mediji imaju već dugo ulogu da utiču na to kako ljudi konstruiraju i percipiraju svijet, to jeste na to kako ljudi oblikuju svoje misli, najčešće na to kako se osjećaju prema nekome. Mladi su na različite načine zastupljeni u medijima na temelju karakteristika i osobnosti, mediji su oblikovani tako da javnosti i društvu plasiraju ideologiju određenih mladih ili kulturu mladih. Kada mediji predstavljaju kulturu mladih u medijima, promiču različitost i konformizam, ali većinom konformizam prevladava.

8. Subkulture mladih u Bosni i Hercegovini – Navijačka subkultura

Kultura i svi aspekti koje ona uključuje je sastavni dio društva i kao takva njene vrijednosti, vjerovanja, ponašanja su dominantni i predstavljaju normu koju pojedinac treba ispuniti kao odgovorni član društva. Zbog dominantne kulture, ostale subkulture su potisnute, a njihov uticaj na pojedinca smanjen je na minimum.

Kao jedna od najdominantnijih subkulturnih grupa u Bosni i Hercegovini svakako se izdvajaju „ultrasi“ koji predstavljaju navijačku skupinu sa unaprijed predvidljivim ponašanjem. Svaka subkultura ima svoje simbole i vrijednosti, bilo da se radi o skupu ponašanja, vizualnom identitetu ili nečem drugom. Subkulturni stil nogometnog huligana stvoren je puno prije 80-ih godina prošlog stoljeća, iako se tada u potpunosti afirmirao kao takav (Perasović, 2002). Subkulturni stil „ultrasa“ postao je prepoznatljiv i dobro promovisan od strane medija, a to su shvatili i sami pripadnici te grupe.

8.1. Ultrasi

Kada govorimo o subkulturnim grupama koje su najbrojnije i najpoznatije u Bosni i Hercegovini u prvom redu treba spomenuti „ultrase“. Radi se o subkulturoj navijačkoj grupi koja se veže za nogomet, zasigurno najpopularniji sport na svijetu. Članovi navijačkih skupina pripadnici su različitih društvenih slojeva, a najviše su zastupljeni mladi muškarci. Za njih možemo reći da imaju karakteristične obrasce ponašanje, ne razmišljaju o posljedicama svog ponašanja i veoma često krše društveno propisane norme.

Kada su u pitanju subkulture mladih neophodno je napraviti kritički osvrt kada su u pitanju navijačke skupine sa posebnim akcentom na dominantne kulture i idologiju koja zagovara huliganizam. U kontekstu toga izdvajamo nekoliko bitnih elemenata čije se preuzimanje odvija na nekoliko različitih nivoa (Perasović, 2001: 284):

1. Svijest o pripadnosti širem nogometnom plemenu – prepoznavanje uzora, „ideal-tipskih“ suplemenika u engleskim navijačima, želja za potpisom, za zajedničkim nazivnikom koji simbolički podrazumijeva pripadnost određenoj subkulturi,
2. Korištenje stranih riječi i izraza prilikom navijanja i isticanja transparenta,
3. Pisanje grafita podrazumijeva potrebu za zidnim oglašavanjem svog postojanja i snage,
4. Upotreba alkohola i različitih psihoaktivnih supstanci – ovakve stvari su same po sebi devijante, a u okviru navijačkih skupina se dijele između članova,
5. Različite koreografije – neke navijačke skupine rjeđe, a neke češće koriste ovaj način izražavanja,
6. Prisvajanje određenih odjevnih predmeta, frizure, nakita i drugih obilježja – vizuelni identitet je najjače oružje subkulturnih grupa. Navijači nose šalove, kape, dresove sa obilježjima svog kluba.

Termin „ultrasi“ je generičan termin koji označava organizirane navijačke skupine koje prate sportske kolektive. Za potrebe ovog istraživanja odlučili smo se za specifičnu navijačku skupinu koja je preuzela generični naziv kao vlastiti. Ovo uslovljava terminološku napomenu: „ultras“ kao generični naziv navodimo u tekstu sa znakovima navoda i malim početnim slovom, a Ultras kao navijačku skupinu okupljenu oko sportskog kolektiva Hrvatski Športski Klub „Zrinjski“ Mostar navodimo bez znakova navoda i sa velikim početnim slovom. Ultras

je navijačka grupa iz Mostara, utemeljena je u martu 1998. godine, kad je po Zakonu o udruživanju građana upisan u Registar društava građana pri Hercegovačko-neretvanskom kantonu, a kao neristrovana navijačka skupina postoje od 1994. godine (Crna hronika, 2021). Kada govorimo o nogometnim navijačima svakako da nam je prva asocijacija huliganstvo i devijantna ponašanja o kojima svakodnevno izvještavaju domaći mediji. „Huliganizam se u današnje vrijeme upotrebljava za razne vrste nasilja koje ne čine isključivo navijači, a opisuje se kao vandalizam ili nasilništvo, ali se taj termin u svijesti naše javnosti veže isključivo uz navijače bez obzira u kojem smislu bio upotrijebljen“ (Šego, 2020: 21). Ultrasi su poznati po huliganstvu na nogometnim utakmicama, ali i izvan njih jer u medijima veoma često možemo pročitati naslove kako su upravo pripadnici Ultrasa demolirali neki objekt, sukobili se s policijom, građanima i slično.

Numerato (2015) navodi dva ključna elementa za uspostavu navijačkoga pokreta:

- društvenost, afektivna odanost, rituali i strast u praksama nogometnih navijača i
- jačanje osjećaja pripadnosti pokretu uslijed jačanja različitih oblika represije prema „ultras“ supkulturi.

Kada govorimo o „ultrasima“ možemo reći da se radi o zajednici koja je snažno emocionalno povezana, a nastala je na uspostavljenim simbolima i vrijednostima pojedinca na osnovu kojih se stvaraju društvene veze stoga ovu grupu ubrajamo u navijačku subkulturu višedimenzionalnog karaktera. Svaka navijačka skupina, pa tako i „ultrasi“ imaju svoja pravila ponašanja. Uloge unutar subkulturne grupe su podijeljene i svim članovima je dobro poznato ko ima koju ulogu bez obzira što su odnosi unutar grupe neformalni.

Navijačke skupine modernog doba razlikuju se od onih tradicionalnih u velikom broju segmenata, a na tu znatnu razliku uticao je novi standard života, modernizacija, nove društvene uloge i potrošačka kultura. Do 1990-ih su se u sociologiji razvila tri dominantna pristupa istraživanju navijačke supkulture, a to su (Mustapić, 2020: 76):

- huliganizam,
- klasni pristup huliganizmu koji je temeljen na društvenim i ekonomskim promjenama koje su utjecale na mlade,
- ritualizirana agresija koja je utvrđena među mladima u radničkoj klasi u okviru koje se pojavila supkultura s vrijednostima koje negiraju postojeće društvene norme;

„Ultrase“ kao navijačku skupinu možemo posmatrati kao subkulturu koja ima nekoliko osnovnih karakteristika. Ona nije u dovoljnoj mjeri homogena da bi bila nepromjenjiva. Jednostavnije rečeno, u tu subkulturnu grupu se može uključiti bilo ko, a isto tako mogu izaći iz nje. Druga karakteristika je organizacijski faktor koji značajno utiče na navijačke subkulture, gdje u sukob nastaje između same skupine i društvenog poretka koji ima jasno definisane norme i stalne zahtjeve (Nuredinović, 2018: 14). Sljedeća karakteristika odnosi se na ulazak u sukob sa onima koji nisu pripadnici subkulturne grupe. U njima subkulturna grupa vidi opasnost. U slučaju Ultrasa to su u prvom redu suparničke navijačke skupine poput skupine „Rođeni“ iz Mostara, policija, zatim mediji, politički dužnosnici, ali i svi drugi građani koji kritikuju ponašanje ove grupe. Navijačke subkulturne grupe smatraju sebe marginaliziranim. Nekada se to dešava zbog aktualne represije dominantne kulture, a ponekad zato što taj status za sebe biraju, kao primjer možemo navesti „ultrase“ u SAD-u (Nuredinović, 2018: 14). Pripadnici ove subkulture imaju razvijen isti sistem vrijednosti, oni imaju razvijene iste prakse djelovanja, ponašaju se isto bez obzira na to što to ponašanje uključuje društvene devijacije.

Evropska sociologija se posebno bavila istraživanjem ultrasa kao subkulturne grupe, a zbog uticaja procesa globalizacije i modernizacije razvile su se nove istraživačke perspektive. Giulianotti (2002) je predstavio razliku između četiri ideal-tipska pojma navijača koja se bazira na opise 'vrućeg' i 'hladnog' te 'tradicije' i 'potrošnje', pritom su za navijačku supkulturu karakteristični oni koje on naziva 'tradicionalnim' i 'vrućim' navijačima. Huliganizam na tribinama je u velikoj mjeri smanjen i premješten na neka druga mjesta van njega, ali i pored toga je huliganizam ostao osnovno obilježje i etiketa subkulturne grupe „ultrasi“.

Mladi u okviru subkulturnih grupa stiču individualna i kolektivna iskustva koja imaju i pozitivnu i negativnu konotaciju. Veoma često nailaze na krizu identiteta i nesigurnosti naspram društva. Zbog toga mladi veoma često pristupaju subkulturnim grupama u okviru kojih se prilagođavaju već određenom, sistemskom šablonu ponašanja, a pored toga jačaju svoj identitet i zbog ogromne kohezije osjećaju povezanost sa grupom. „Reprodukcija negativnih narativa i etiketa pokreće višestruki proces stigme određenih skupina mladih“ (Link i Phelan 2001). Stoga se u tumačenju devijantnih ponašanja „ultrasa“ veoma često koristi teorija etiketiranja koja fokus stavlja na ponašanje mladih u okviru subkulturnih grupa. „Ultrasi“ promovišu svoju subkulturnu grupu uz pomoć medija koji pomno prate svaki njihov korak. Prilikom analize subkulturnih grupa mladih važno je pomenuti i stigmatu koju Goffman (1990: 9) definiše kao „situaciju pojedinca koji je diskvalificiran iz punog

društvenog prihvaćanja kao rezultat bilo koje osobine ili nepoželjne razlike koja je diskreditirajuća naspram mainstream društva“. Stigmatizacija je itekako prisutna i posljedica je društvenih odnosa koji se vežu za društvene grupe i pojedinca.

Slika 2: Pripadnici navijačke skupine Ultras (Hercegovina info, 2014)

Baš kao što smo i prethodno naveli, Ultrasi imaju specifičan izgled. Na slici možemo vidjeti grupu od nekoliko mladića sa obilježjima kluba za kojeg navijaju. U njihovim rukama možemo vidjeti zastave i šalove. Treba navesti da su žene jako rijetko pripadnice ovakvih navijačkih skupina, a to je zbog toga što su one manje sklone devijantnim ponašanjima u odnosu na muškarce s jedne strane, a i zbog toga što žene rjeđe prate sport s druge strane. Pored specifičnog izgleda, imaju i određeni sistem ponašanja koji nije u skladu sa dominantnom kulturom. Oni su skloni devijantnom ponašanju koje se ogleda su tučama, krađama, kršenju javnog reda i mira, konzumiranje alkohola i psihoaktivnih supstanci i slično. Sa slike također možemo zaključiti da se radi o mladima koji su srednjoškolci ili su tek završili svoje srednjoškolsko obrazovanje.

8.2. Ultrasi i devijantnost

S obzirom na to da sport ubrajamo i posmatramo kao dio društva, u okviru njega je moguće pronaći niz devijantnih ponašanja, dakle takva ponašanja se nalaze i u većem društvenom sistemu, ali i u sportu. Sport pruža mnoge vrijedne funkcije, ali s obzirom na situaciju na tribinama možemo pretpostaviti da će se devijantna ponašanja nastaviti, a sve to u konačnici

predstavlja odraz društva. Sport će postati više "građanski" kada društvo postane više moralno vođeno, jer upravo zbog pogrešnih moralnih vrijednosti i ponašanja javljaju se navijačke društvene skupine koje propagiraju devijacije.

Veliki broj sociološki istraživanja baziran je upravo na devijacije koje se dešavaju na nogometnim utakmicama, a fokus stavljaju na načine sprečavanja i kontrole devijantnih ponašanja. Napisan je i izvještaj koji identificira navijačke skupine koje se mogu smatrati "ultrasima", a kasnije izdvaja one Ultras skupine koje pokazuju attribute nogometnog huliganizma, te kako je taj huliganizam koji je povezan s organiziranim kriminalom (Tuzlanski.ba, 2022). Veoma je važno napraviti razliku između huligana i „ultrasa“. S tim u vezi, nogometni huligani sprovode nasilna ponašanja u okviru nogometnih sadržaja, a nerijetko je dio njih učesnik u organizovanom kriminalu. S druge strane, „ultrasi“ su skupine koje se vežu za određene sportske kolektive. Huliganstvo na nogometnim utakmicama je itekako povezano sa devijantnim ponašanjima, s obzirom na to da je to prva stepenica ka ulazak u organizovan kriminal. Prema GI-TOC analitičarima kao potencijalnu prijetnju među navijačkim skupinama ubrajaju se (Tuzlanski.ba, 2022):

- "Ultras Guerrills" i "Tirona Fanatics" iz Albanije,
- "Delije", "Grobare", "Firmu", "United Force" i "Torcidu Sandžak" iz Srbije.
- "Ballistet Komiti" i "Svercerat" iz Sjeverne Makedonije,
- "Ultras", "Horde zla", "Lešinare", "Manijake", "Red Army" i "Škripare" iz BiH,
- "Shqiponjat" i "Plisat" s Kosova, "Street Boys", "Varvare" i "Vojvode" iz Crne Gore;

Neophodno je posvetiti veću pažnju društvenim uslovima koji utiču na o da se mladi uključe u devijacije na sportskim terenima. Upravo to može biti okidač za ulazak u neki vid organizovanog kriminala. koji motivišu ugrožene mlade da se uključe u fudbalski huliganizam, koji može poslužiti kao polazna tačka za organizirani kriminal.

Devijantnost u sportu pretežno ima negativan i destruktivan učinak i svjedoci smo da nekada može dovesti i do društvenih gubitaka. Takve gubitke možemo podijeliti u sljedeće skupine:

- oni koji uzrokuju kršenje javnog reda i mira što potiče pojedince i zajednice na činjenje devijantnih djela;
- oni koji uzrokuju ozljedu ili gubitak života;
- oni koji uzrokuju troškove jedinica lokalne samouprave i države u konačnici.

Devijantnost koja je sve prisutnija u okviru sportskih dešavanja dovodi do razmišljanja da sport postaje kontradikcija samom sebi, posebno kada se na sportskim terenima ili u njihovoj blizini dešavaju tragični događaji. Sport je sam po sebi proizvod kulture, odnosno izmislio ga je čovjek kako bi poticao ljudski razvoj, a opet, sada postaje prijetnja čovječanstvu (Dziubiński, 2009: 157).

Devijantno ponašanje nogometnih navijača i posljedično uništavanje privatne i javne imovine opće je poznata činjenica. Počupana sjedišta na stadionima, uništavanje državne imovine, vandalizirane autobusne stanice i gradski autobusi, uništeni automobili sve su to česte slike posljedica onoga što huliganski navijači mogu učiniti.

Na kraju se postavlja pitanje, kako se boriti protiv devijantnih ponašanja Ultrasa u Bosni i Hercegovini (ali i drugih „ultrasa“) kada su ona prisutna godinama unazad u sportu i samim tim postala normalnom pojavom koja se svakodnevno može uočiti? U praksi se najviše upotrebljava mjera koja se odnosi na radnje koje sprovodi policija i druge policijske službe uspostavljene radi sprječavanja devijacija na sportskim događajima. Takve službe imaju pravo da upotrijebe silu ukoliko je to potrebno, a nakon toga kazniti devijante za njihovo ponašanje. Pored ove metode, koja je kratkoročna važno je sprovesti i dugoročne preventivne aktivnosti koje će smanjiti devijantna djela „ultrasa“. Ova metoda treba stvoriti uslove koji bi potakli pravilno funkcioniranje temeljnih faktora socijalizacije, a to su u prvom redu porodica, zatim obrazovna ustanova, prijatelji, lokalna zajednica i slično. Nabrojane grupe su oslabile zbog procesa modernizacije i svih drugih popratnih procesa koje je modernizacija pokrenula, zato je važno uspostaviti jaku društvenu kontrolu. Da bi to bilo moguće potrebno je ograničiti uticaj subkulturnih grupa koje negativno djeluju na pojedinca.

Devijantno ponašanje „ultrasa“ na sportskim događajima može se smatrati znakom neuspjeha procesa socijalizacije. Neuspjeh kreće od primarne socijalizacije, a potom se nastavlja i sekundarnoj socijalizaciji, sudionici procesa nikada neće uspjeti u dovoljnoj mjeri internalizirati norme i obrasce ponašanja koje dijeli društvo (Dziubiński, 2009: 158). „Ultrasi“ ne uspijevaju u dovoljnoj mjeri usvojiti norme i vrijednosti koje su u osnovi sporta, a devijantno ponašanje na sportskim događajima također svjedoči o neuspješnoj društvenoj kontroli, kako formalnoj tako i neformalnoj.

III DIO: INTERPRETACIJA REZULTATA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Sprovedeno je anketno istraživanje čiji cilj je ispitati stavove mladih ispitanika o subkulturnim grupama, a dobiveni rezultati će nam koristiti da bismo došli do zaključka da li su postavljene hipoteze potvrđene ili odbačene. U nastavku ćemo detaljno obrazložiti odgovore ispitanika na postavljena pitanja.

1. Uzorak ankete

Da bi empirijsko istraživanje bilo relevantno za donošenje zaključka veoma je važno sprovesti ga na odgovarajućem uzorku. Uzorak za empirijsko istraživanje je slučajni stratificirani uzorak koji sadrži ukupno 70 mladih iz Bosne i Hercegovine (N=70), od toga 61,4% žena i 38,6% muškaraca. Raspon dobi se kreće od 15 do 30 godina starosti, s obzirom na to da se radi o istraživanju koje obuhvata društvenu grupu mladih. Prikupljanje podataka relevantnih za empirijsko istraživanje vršeno je uz pomoć anketnog upitnika, koji se sprovodio online, putem alatke *Google Forms*. Posebnu pažnju posvetili smo tome da uzorak bude reprezentativan u pogledu ciljane populacije, odnosno da odgovara postavljenom problemu istraživanja. Dakle, izabrani su članovi populacije koji su značajni za svrhu istraživanja. Anketno istraživanje je sprovedeno u periodu od 13.09.2022. do 17.09.2022. godine.

2. Opis primjenjene metodologije

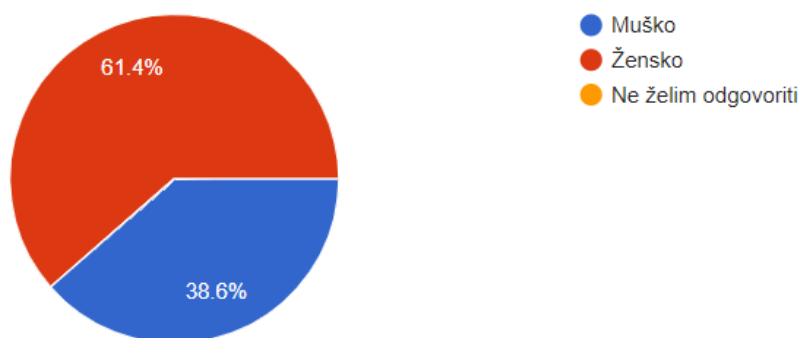
Podaci za empirijsko istraživanje su prikupljeni uz pomoć anketnog upitnika koji se sastojao od jedne sekcije. Na početku anketnog upitnika navedeno je zašto se anketa sprovodi, naveden je naslov magistarskog rada, kao i to da će uvid u podatke imati samo autor istraživanja, naravno ispitanicima je naglašeno da je anketa anonimna i dobrovoljna. Anketni upitnik se sastojao od 20 pitanja. Prva četiri pitanja odnosila su se na socio-demografska obilježja ispitanika, odnosno: spol, dob, obrazovanje i mjesto stanovanja. Nakon toga ispitanike smo pitali o subkulturnim grupama. Na kraju anketnog upitnika fokus je stavljen na navijačke skupine i mišljenje ispitanika o njihovom ponašanju. Pitanja su bila zatvorenog tipa, gdje je ispitanicima data mogućnost izbora jednog ponuđenog odgovora ili više ponuđenih odgovora u zavisnosti od vrste pitanja. Kod pitanja zatvorenog tipa korištena je Likertova

skala, gdje je ispitanicima dato pet mogućnosti, odnosno 5 stepeni slaganja sa određenom tvrdnjom.

3. Rezultati ankete

Spol

70 responses

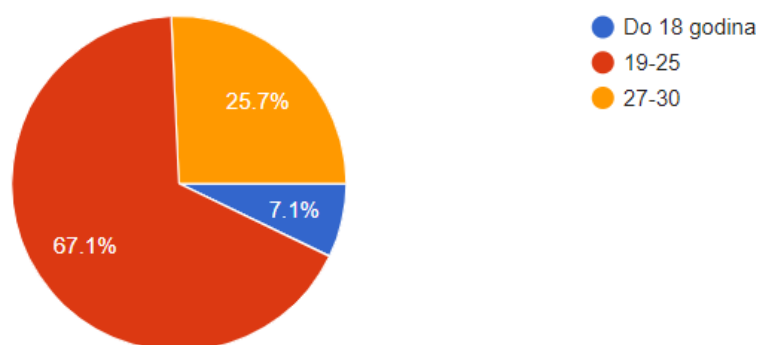

Grafikon 3: Spolna struktura

Na grafikonu 3 predstavljeni su odgovori na prvo pitanje koje je ujedno i prvo pitanje kojim ispituje socio-demografska obilježja ispitanika. Na pitanje o spolu ispitanicima su date tri mogućnosti. Kao što možemo vidjeti na grafikonu, ispitanici su odabrali samo dvije mogućnosti, odnosno nije bilo ispitanika koji se nisu željeli spolno opredijeliti. U konačnici imamo 61,4% mladih žena i 38,6% mladih muškaraca iz Bosne i Hercegovine koji su učestvovali u istraživanju.

Dob

70 responses

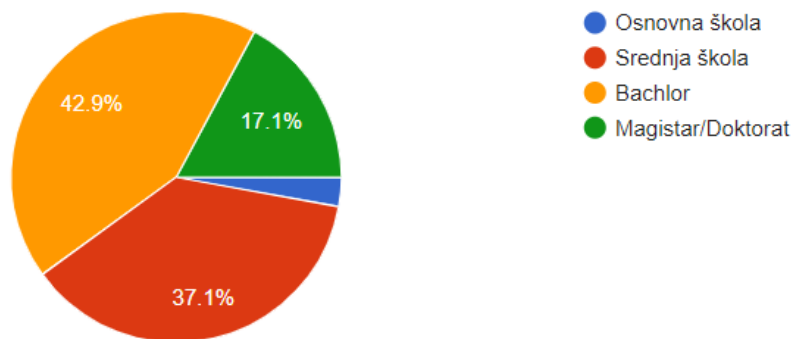

Grafikon 4: Dobna struktura

Drugo pitanje odnosilo se na dob ispitanika. Budući da je istraživanje bilo namijenjeno mladima, ispitanicima su date tri mogućnosti. Najviše je onih između 19 i 25 godina, tačnije njih 67,1%. Zatim slijede ispitanici koji se nalaze u dobnom rasponu od 27 do 30 godina starosti, njih 25,7%. Najmanje je ispitanika koji su maloljetni, odnosno koji imaju manje od 19 godina, njih 7,1%.

Obrazovanje (odnosi se na stepen završenog obrazovanja)

70 responses

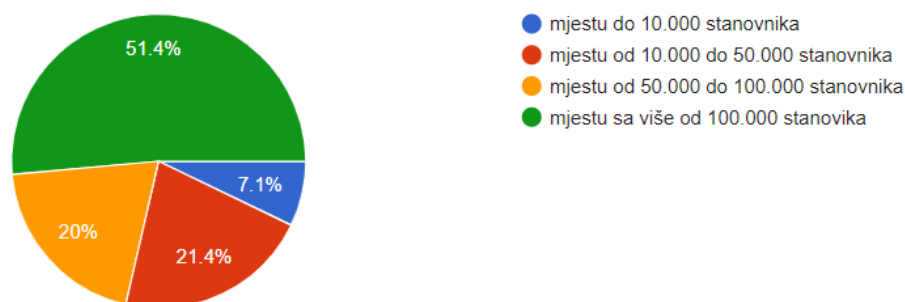

Grafikon 5: Obrazovna struktura

Sljedeće socio-demografsko pitanje jeste obrazovanje s naglaskom da se pitanje odnosi na stepen završenog obrazovanja. Ispitanicima je dato 4 mogućnosti. Najbrojniji su oni koji imaju Bachelor, njih 42,9%. Zatim slijede ispitanici sa srednjoškolskim obrazovanjem, njih 37,1%. Ispitanici koji su završili magisterij ili doktorat je 17,1%. Najmanje je ispitanika sa završenom samo osnovnom školom, tačnije 2,9% s pretpostavkom da se ove osobe nalaze u procesu obrazovanja jer se istraživanje odnosimo na mlade.

Živim u

70 responses

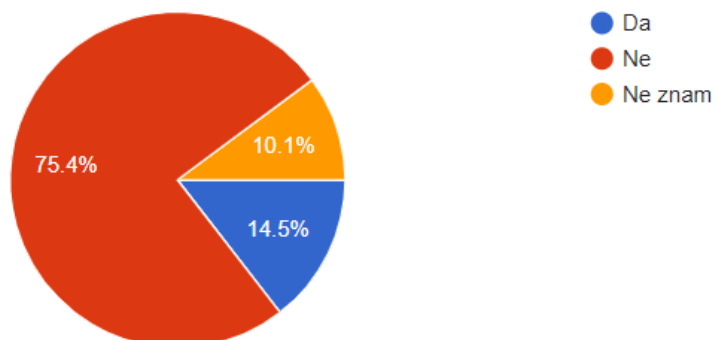

Grafikon 6: Mjesto stanovanja

Na grafikonu broj 6 prikazani su odgovori na pitanja koji su obilježili ispitanici koji su učestvovali u istraživanju. Ispitanici su mogli odabrati sljedeće potencijalne odgovore: a) mjestu do 10.000 stanovnika, b) mjestu od 10.000 do 50.000 stanovnika, c) mjestu od 50.000 do 100.000 stanovnika, d) mjestu sa više od 100.000 stanovnika. Najveći procenat pripada ispitanicima koji žive u mjestu sa više od 100.000 stanovnika, u postotcima 51,4%. Zatim slijede ispitanici koji žive u mjestu od 10.000 do 50.000 stanovnika, u postotcima 21,4%. Nešto manji postotak je onih koji žive u mjestu od 50.000 stanovnika do 100.000 stanovnika, tačnije 20%. Najmanje je ispitanika živi u mjestu ispod 10.000 stanovnika, u postotcima 7,1%. Iz ovoga možemo zaključiti da više od polovine ispitanika živi u urbanim područjima što itekako može uticati na odluku o pripadnosti subkulturi i prilikama za činjenje devijantnih dijela.

Smatram se pripadnikom subkulturne grupe

69 responses

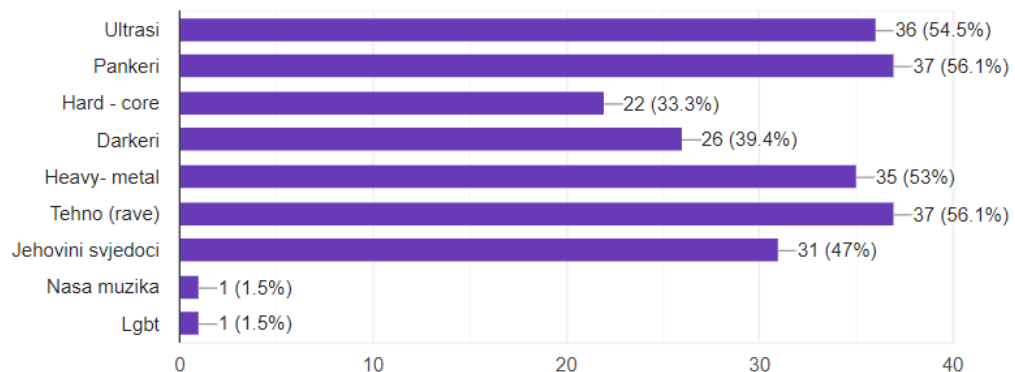
Grafikon 7: Pripadnost subkulturnoj grupi

Ispitanici su imali tri mogućnosti kojima su izrazili pripadnost subkulturnoj grupi, bez obzira kako oni definisali subkulturnu grupu i kojoj subkulturnoj grupi eventualno pripadali. Na grafikonu možemo vidjeti dominantan odgovor od 75,4% ispitanika koji su rekli da se ne smatraju pripadnikom subkulturne grupe. Zatim slijedi postotak od 14,5% ispitanika koji se smatraju pripadnikom subkulturne grupe. Najmanje je onih koji nisu željeli odgovoriti ili nisu znali šta podrazumijevaju subkulturne grupe, njih 10.1%.

Koje subkulturne grupe poznajete

66 responses

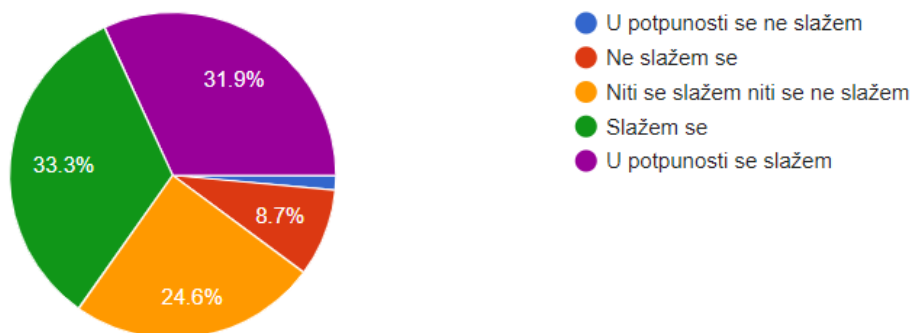

Grafikon 8: Poznavanje subkulturnih grupa

Ispitanike smo ispitali o subkulturnim grupama koje poznaju. Na ovo pitanje ispitanici su mogli odabrati više ponuđenih odgovora ili u rubrici „ostalo“ upisati subkulturne grupe koje nisu navedene u ponuđenim odgovorima. Na grafikonu možemo vidjeti da su ispitanici najviše upoznati sa subkulturnom grupom pankeri i tehno (rave) u postotcima je to po 56,1%. Nešto manji postotak je na Ultrase, tačnije 54,5%, zatim slijede heavy metal sa 53%. Nešto manji postotak je onih koji poznaju subkulturne grupe Jehovini svjedoci 47%, odnosno Darkeri sa 39,4%, odnosno Hard-core sa 33,3%. U rubrici ostalo jedan ispitanik je napisao „naša muzika“ što kao odgovor nije jasno definisan i ne možemo ga uzeti kao relevantnog za naše istraživanje. Jedan ispitanik je napisao LGBT ali subkulturne grupe koje su nas zanimale u ovom radu bile su preferencijalne, a ne konstitutivne, stoga ovaj odgovor nismo uzeli u dalje razmatranje.

Subkultura predstavlja druženje sa istomišljenicima

69 responses

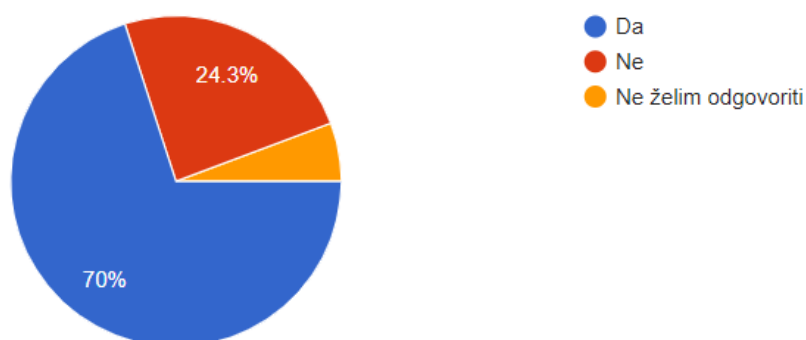

Grafikon 9: Definisiranje subkulture

Ispitanicima je predstavljena tvrdnja da subkultura predstavlja druženje s istomišljenicima. Mogli su da izaberu jednu od pet mogućnosti slaganja s obzirom da je za ovo pitanje korištena Likertova skala. Odgovori su različiti i razlike između tri dominantna odgovora su veoma male. Najviše ispitanika se slaže s ovom tvrdnjom, njih 33,3%. Nešto manje je onih koji se u potpunosti slažu s ovom tvrdnjom, njih 31,9%. Zatim slijede ispitanici koji su označili odgovor „niti se slažem, niti se ne slažem“ sa 24,6%. Ispitanika koji se ne slažu s ovom tvrdnjom imamo 8,7%. Najmanje je onih koji se u potpunosti ne slažu s ovom tvrdnjom, tačnije 1,4%

Da li ste imali priliku komunicirati sa članovima subkulturnih grupa?

70 responses

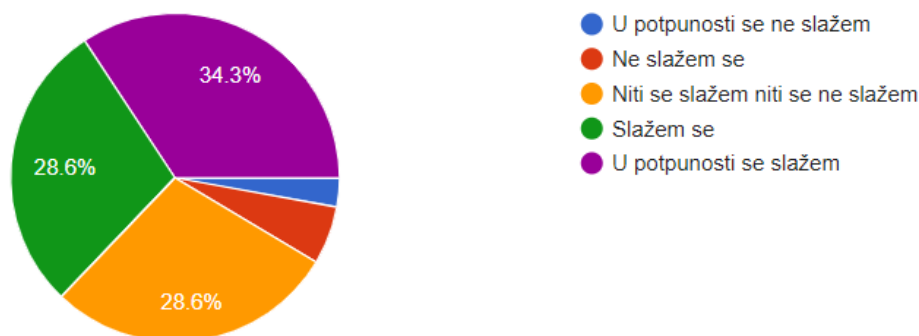

Grafikon 10: Komunikacija sa članovima subkulturnih grupa

Veoma je važno doći do podatka da li su ispitanici imali priliku direktno komunicirati i susresti se sa osobama koji su članovi subkulturnih grupa, jer je u svakom slučaju bolje kada ispitanik ima iskustvo i jasnu viziju izgleda i ponašanja članova subkulturnih grupa. Na grafikonu možemo uočiti da je dominantan odgovor da su ispitanici imali priliku komunicirati sa članovima subkulturnih grupa, u postotcima je to čak 70%. Zatim slijede ispitanici koji nisu imali priliku komunicirati sa članovima subkulturnih grupa, u postotcima je to 24,3%. Dio ispitanika, tačnije 5,7% nisu željeli odgovoriti na ovo pitanje. Iz ovih odgovora možemo zaključiti da se mladi itekako imaju dodira sa subkulturnim grupama ili su sami pripadnici istih, stoga će nam ovaj podatak biti od velikog značaja kod ispitivanja stavova ispitanika kada su u pitanju devijantna ponašanja subkulturnih grupa.

Socio-demografska (rod, dob, obrazovanje i mjesto življenja) obilježja utiču na razvoj devijantnih ponašanja unutar subkulturnih grupa

70 responses

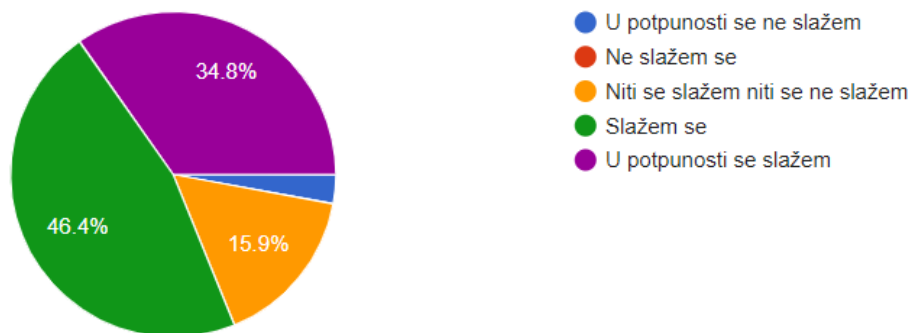
Grafikon 11: Uticaj socio-demografskih obilježja na razvoj devijantnih ponašanja unutar subkulturnih grupa

Na početku anketnog upitnika postavili smo četiri socio-demografska pitanja, a kasnije smo ispitanike pitali za mišljenje da li socio-demografska obilježja utiču na razvoj devijantnih ponašanja subkulturnih grupa. Postotak od 34,3% pripada ispitanicima koji se u potpunosti slažu sa ovom tvrdnjom. Isti postotak od 28,6% pripada ispitanicima koji se slažu, odnosno niti se slažu niti se ne slažu sa ovom tvrdnjom. Najmanji postotak je onih koji se ne slažu sa ovom tvrdnjom 5,4%, odnosno ispitanika koji se u potpunosti ne slažu sa ovom tvrdnjom, njih 2,9%. Iz ovih odgovora možemo zaključiti da socio-demografska obilježja utiču na razvoj devijantnih ponašanja subkulturnih grupa. Uzimajući za primjer navijačku skupinu „Ultrasi“ koju sačinjavaju mladi muškarci koji nisu u dovoljnoj mjeri ekonomski i obrazovno ostvareni. Žene su veoma rijetko pripadnice ovakvih subkulturnih grupa i njih više možemo povezati sa

subkulturnim grupama koje se odnose na muziku, kao npr. Pankeri. Pored toga, kako smo i naveli mjesto življenja može odigrati značajnu ulogu za uključivanje u subkulturnu grupu, a kasnije i na činjenje devijantnih djela jer je upravo proces urbanizacije i veća koncentracija ljudi u gradovima dovela do toga da je mladim ljudima u takvim sredinama postalo sve dostupno i normalno do te mjere da ako se ne ponašaš devijantno nisi dobrodošao u društvo i ne ispunjavaš standardne i norme koje nameće subkulturna grupa.

Mladi pristupaju subkulturnim grupama zbog osjećaja pripadnosti

69 responses

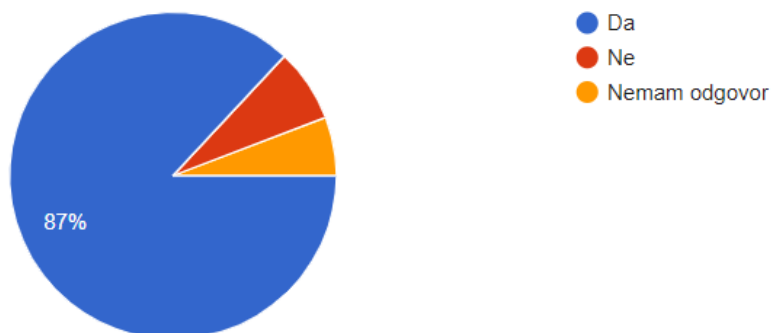

Grafikon 12: Pristupanje subkulturnoj grupi zbog osjećaja pripadnosti

Na grafikonu 12 prikazani su odgovori ispitanika na pitanje o pristupanju subkulturnim grupama zbog osjećaja pripadnosti. Možemo vidjeti da nešto manje od polovine ispitanika, tačnije njih 46,4% se slaže sa ovom tvrdnjom, dok se njih 34,8% u potpunosti slaže s ovom tvrdnjom. Zatim slijede oni koji se niti slažu niti se slažu sa postavljenom tvrdnjom. Oni koji se u potpunosti ne slažu sa postavljenom tvrdnjom je 2,9%, dok nijedan ispitanik nije odabrao opciju „ne slažem se“. Osjećaj pripadnosti kod mladih ljudi je itekako važan, počevši od malih nogu, preko osnovne škole, srednje škole, fakulteta i kasnije posla. Svaka mlada osoba želi biti prihvaćena u okruženju u kojem se kreće. Nažalost to nije uvijek slučaj. Veliki broj mladih ljudi biva odbačeno i odvojeno od društva zbog toga što se drugačije ponašaju, drugačije izgledaju, imaju drugačije poglede na život i slično. Upravo osjećaj pripadnosti može biti itekako veliki razlog za pristupanje mlade osobe subkulturnoj grupi. Subkulturna grupa sama po sebi ima obilježje nečega drugačijeg i društveno neprihvatljivog, stoga se i mlada osoba koja ne osjeća pripadnost u normalnim okolnostima odlučuje svoje mjesto pronaći u okviru subkulturnih grupa. Ta pripadnost ne mora uvijek i nužno biti negativna, ali je svakako posljedica odbijanja i neprihvatanja od strane grupe ili osoba u kojoj se taj pojedinac kreće.

Da li smatrate da su navijačke subkulturne grupe sklone devijantnom ponašanju

69 responses

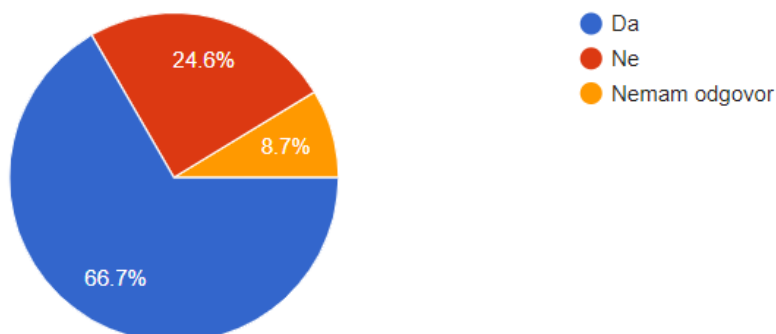

Grafikon 13: Percepcija sklonosti navijačkih subkulturnih grupa ka devijantnom ponašanju

Sljedeće pitanje odnosilo se na stav ispitanika o tome da li su navijačke subkulturne grupe sklone devijantnom ponašanju. Na grafikonu dominira odgovor da, sa 87%, dok je odgovor ne označilo 7,2%, odnosno nemam odgovor 5,8%. Iz ovog pitanja možemo zaključiti da ispitanici smatraju da su navijačke subkulturne grupe sklone devijantnom ponašanju, što svakako potvrđuju i brojni članci i brojne vijesti na društvenim mrežama upravo o ovom fenomenu. Navijačke subkulturne grupe imaju razvijen sistem ponašanja kojeg mora prihvatiti svaki član te skupine, a upravo u okviru tog sistema smještena su brojna devijantna ponašanja poput kršenja javnog reda i mira, korištenje pirotehničkih sredstava na utakmicama, tuče, konzumiranje psihoaktivnih supstanci i mnoga druga.

Da li ste imali iskustvo koje potvrđuje da su navijačke subkulturne grupe sklone činjenju devijantnih dijela

69 responses

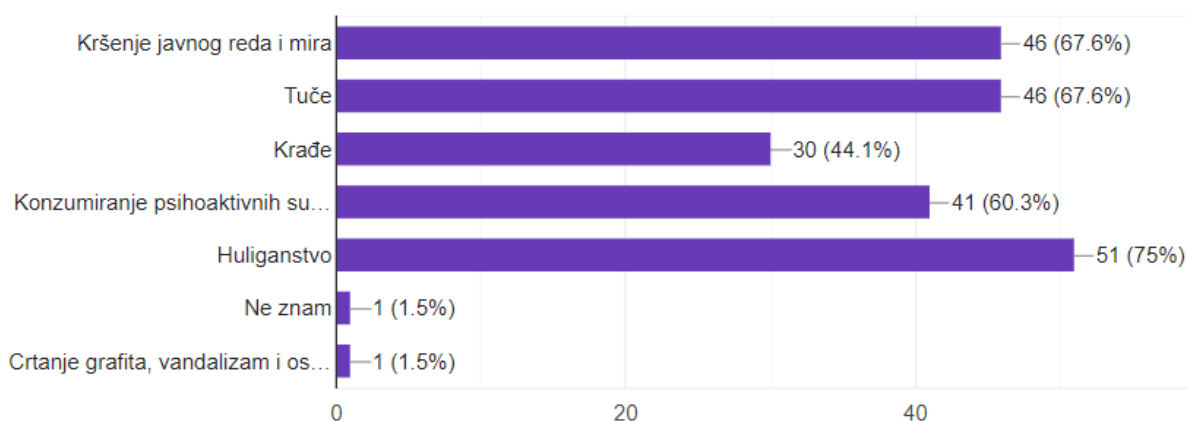

Grafikon 14: Prijavljeno iskustvo koje potvrđuje da su navijačke subkulturne grupe sklone činjenju devijantnih dijela

Ispitanici su mogli izabrati jednu od tri ponuđene opcije. Najdominantniji odgovor je sa 66,7% ispitanika koji su imali iskustvo u okviru kojeg su navijačke subkulturne grupe učinile neko devijantno djelo, s druge strane onih koji nisu imali tako iskustvo je 24,6% i na kraju ispitanici koji nisu imali odgovor na ovo pitanje je 8,7%. Ovo pitanje je usko povezano s prethodnim jer su u njemu ispitanici tvrdili da su navijačke skupine sklone činjenju devijantnih djela, dok s druge strane postotak njih se smanjio kada smo ih pitali da li su oni sami imali iskustvo koje će potvrditi njihovu tvrdnju. Iz oba pitanja možemo zaključiti da su navijačke subkulturne grupe sklone činjenju devijantnih djela različitog karaktera.

Koja su najzastupljenija devijantna ponašanja koja se javljaju u okviru subkulturnih grupa

68 responses

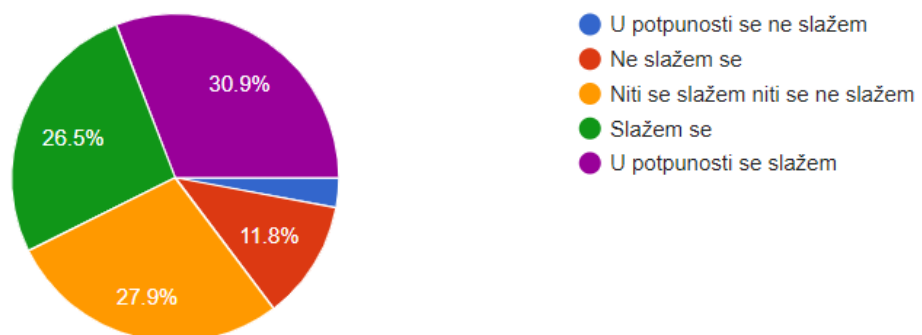

Grafikon 15: Percepcija najzastupljenijih devijantnih ponašanja koja se javljaju u okviru subkulturnih grupa

Na grafikonu 15 možete vidjeti odgovore ispitanika na pitanje o najzastupljeniji devijantnim ponašanjima koji se javljaju u okviru subkulturnih grupa. Ispitanicima je ponuđeno nekoliko devijantnih ponašanja od kojih su ispitanici mogli izabrati više ponuđenih odgovora ili upisati svoj odgovor. Najzastupljenije devijantno ponašanje u okviru subkulturnih grupa prema mišljenju ispitanika je huliganstvo, sa čak 75%. Zatim nešto manji postotak od 67,6% je kršenje javnog reda i mira i tuče. Odgovor „konzumiranje psihoaktivnih supstanci“ označilo je 60,3% od ukupnog broja ispitanika. Zatim, krađe 44,1%. Bilo je ispitanika koji su ispunili i polje „ostalo“ gdje je jedan ispitanik naveo „crtanje grafika, vandalizam“ dok je drugi ispitanik napisao da ne zna koja su najzastupljenija devijantna ponašanja koja se javljaju u okviru subkulturnih grupa.

Društvo mlade etiketira kao nepredvidive i buntovne pa samim tim stvara kulturna očekivanja koja navode mlade ka devijantnom ponašanju

68 responses

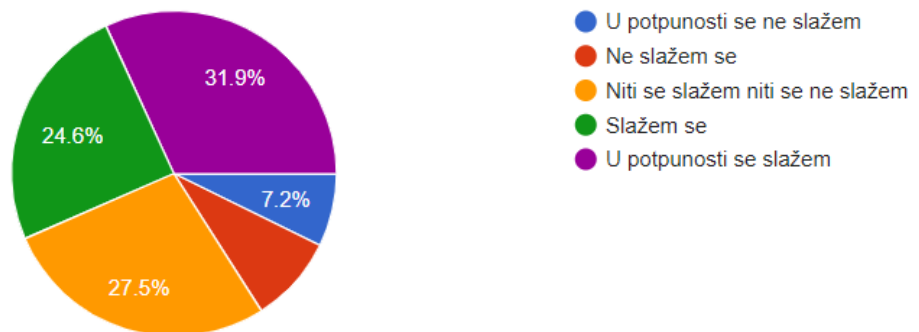
Grafikon 16: Percepcija kulturnih očekivanja i devijantnog ponašanja kod mladih

Na grafikonu 16 predstavljeni su odgovori na pitanje da li društvo mlade etiketira kao nepredvidive i buntovne pa samim tim stvara kulturna očekivanja koja navode mlade ka devijantnom ponašanju. Najviše ispitanika se u potpunosti složilo s ovom tvrdnjom, njih 30.9%. Zanimljivo je i oni koji se niti slažu niti ne slažu s ovom tvrdnjom, njih 27,9%. Nešto manji postotak je ispitanika koji se slažu s ovom tvrdnjom, njih 26,5%. Zatim slijede ispitanici koji se ne slažu, u postotcima 11,8% i na kraju onih koji se u potpunosti ne slažu je 2,9%. Iz ovih odgovora možemo zaključiti da društvo itekako ima uticaj na stvaranje kulturnih očekivanja koja u određenom momentu života mlade osobe mogu da budu nerealna i previsoka. Mladi zaista jesu nepredvidivi, ali im ne treba stavljati takvu etiketu i vršiti

pritisak koji ih može dovesti u krajnost devijantnog ponašanja. Kao dobar primjer možemo uzeti istetovirane mlade osobe koje svakako mogu biti i devijantne i činiti krivična djela, ali nečija tetovaža nikako ne smije biti razlog da se neka osoba etiketira kao devijantna samo zbog toga. Kulturna očekivanja, naročito u bosanskohercegovačkom društvu, još uvijek po svim karakteristikama tradicionalnog su itekako velika i mladima nalažu preuzimanje društvenih uloga i obrazaca ponašanja koja možda nisu u skladu sa modernim vremenom u kojem žive.

Družio/la bi se s osobom koja je pripadnik/ica subkulture grupe

69 responses

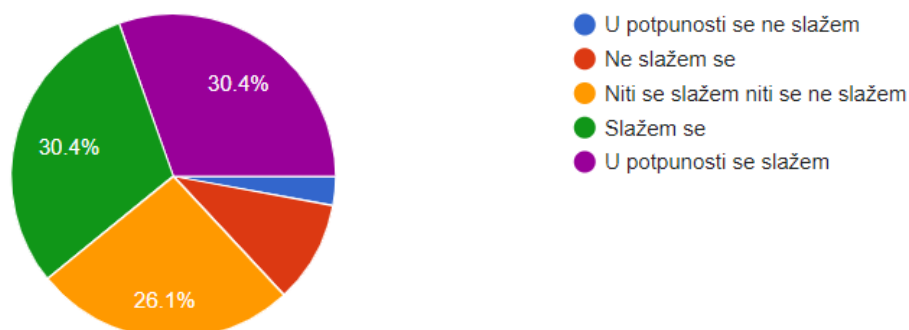
Grafikon 17: Prijavljena preferenca druženja sa pripadnikom/com subkulture grupe

Sljedeće pitanje odnosilo se na druženje sa osobom koja je pripadnik subkulture grupe. Ispitanika koji bi se u potpunosti sigurno družili sa osobom koja je pripadnik subkulture grupe je 31,9%, zatim slijede oni koji su odabrali srednju vrijednost, odnosno nisu izrazili svoje konkretno mišljenje, njih je 27,5%, zatim oni koji su se složili sa druženjem je 24,6%. Ispitanika koji se u potpunosti nisu složili s ovom tvrdnjom je 7,2%, odnosno onih koji se nisu složili 8,7%. Druženje sa pripadnikom subkulture grupe svakako može biti prekretnica za pristupanje subkulturnoj grupu, jer je odavno poznata rečenica „s kim si takav si“. Po ovim odgovorima možemo zaključiti da relativna većina naših ispitanika zapravo i sama pripada subkulturnim grupama iako to ne percipiraju (pogledati grafikon broj 7) te da se ovaj zaključak može generalizirati na ukupnu populaciju mladih u našoj zemlji.

Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom neuspjeha procesa socijalizacije

69 responses

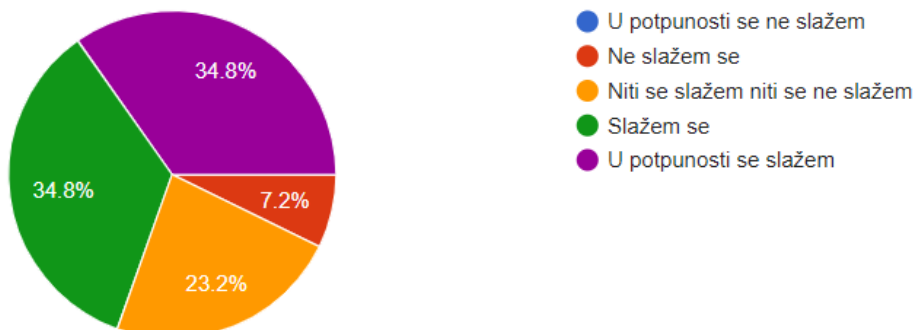

Grafikon 18: Percepcija povezanosti devijantnog ponašanja na sportskim događajima i neuspjeha procesa socijalizacije

Ispitali smo stav ispitanika o povezanosti devijantnog ponašanja i neuspjelog procesa socijalizacije. Isti broj ispitanika se u potpunosti složio, odnosno složio sa stavom da je devijantno ponašanje na sportskim događajima znak neuspjeha procesa socijalizacije. Odgovor niti se slažem niti se ne slažem označilo je 26,1% ispitanika. S ovom tvrdnjom nije se složilo 10,1% ispitanika, odnosno u potpunosti se nije složilo njih 2,9%. Socijalizacija je proces koji počinje od rođenja i traje cijeli život, ali svakako treba napomenuti da se u procesu školovanja mlade osobe najviše treba obratiti pažnja da proces socijalizacije teče u pravom smjeru. Iz odgovora ispitanika možemo zaključiti da je socijalizacija prekretnica kada je u pitanju činjenje devijantnih ponašanja na sportskim događajima. U centru ovakvih dešavanja obično se nađu mlade osobe u čijim porodicama socijalizacija nije bila primarna stvar kada je u pitanju odgoj djeteta. Mlada osoba se u modernom društvu može identifikovati sa različitim subkulturnim grupama ali se devijantnom smatra tek kada socijalizacijom usvoji vrijednosti koje nisu u skladu sa društvenim normama i vrijednostima.

Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom nedostatka društvene kontrole

69 responses

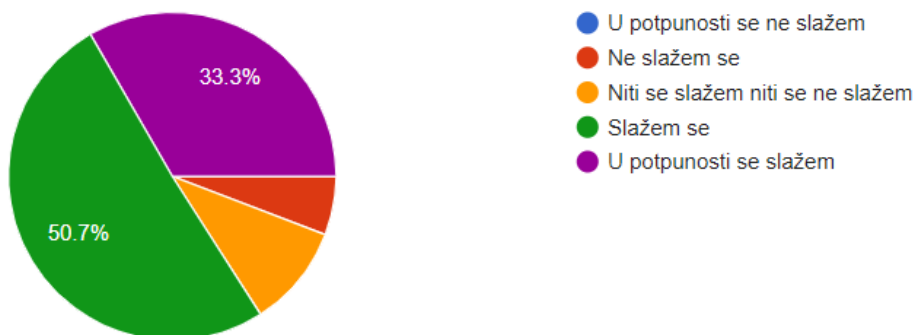

Grafikon 19: Percepcija povezanosti devijantnog ponašanja na sportskim događajima i nedostatka društvene kontrole

Isti postotak ispitanika, njih 34,98% se u potpunosti složilo, odnosno složilo sa stavom da se devijantno ponašanje na sportskim događajima može smatrati znakom nedostataka socijalne kontrole. Niti se slažu niti se ne slažu sa ovom tvrdnjom njih 23,2%, odnosno 7,2% ispitanika koji se ne slažu s ovom tvrdnjom. Nijedan ispitanik se u potpunosti nije složio sa ovom tvrdnjom. Društvena kontrola ja itekako važna kada su u pitanju devijantna ponašanja na sportskim događajima. U bosanskohercegovačkom društvu, nažalost je normalno pratiti vijesti u kojima se navijačke skupine potukle, kako su uništavale državnu imovinu, imovinu klubova i slično. To je tako zbog toga što nisu definisane jasne i odgovarajuće mjere socijalne kontrole koje bi prekinule ili umanjile takva ponašanja. Jaka socijalna kontrola će oslabiti i obeshrabiliti pripadnike subkulturnih navijačkih skupina.

Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom nedostatka samokontrole

69 responses

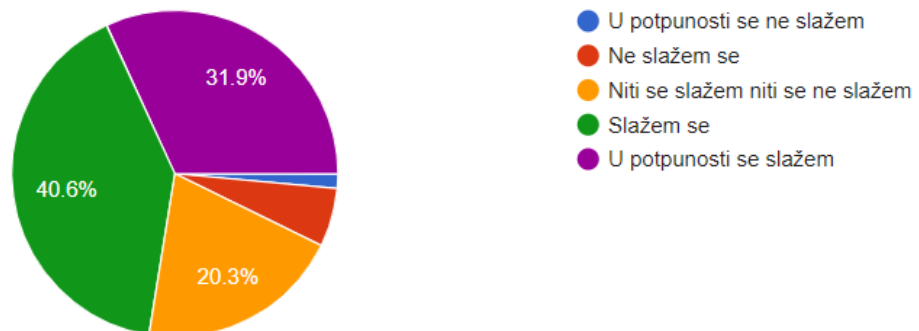

Grafikon 20: Percepcija povezanosti devijantnog ponašanja na sportskim događajima i nedostatka samokontrole

Nešto više od polovine ispitanika se slaže sa stavom da se devijantno ponašanje na sportskim događajima može smatrati znakom nedostatka samokontrole, u postotcima 50,7%. U potpunosti se slaže sa ovim stavom 33,3% od ukupnog broja ispitanika. Niti se slažu niti se ne slažu sa ovim stavom 10,1% od ukupnog broja ispitanika i ne slaže se s ovim stavom 5,8% od ukupnog broja ispitanika. Odgovor u potpunosti se ne slažem nije zabilježio niti jedan ispitanik. Mladi sa razvijenim poremećajima u ponašanju nemaju dovoljno razvijenu sposobnost samokontrole što dovodi do iskrivljene samopercepcije koja se reflektuje sklonošću osobe sa poremećajem ponašanja da procijeni svoje sposobnosti, te da se ponaša impulzivno, agresivno i devijantno. Mlada osoba koja ima jaku i razvijenu samokontrolu neće podleći društvenom i grupnom pritisku koji mu subkulturna grupa nalaže, a taj pritisak podrazumijeva da se mlada osoba kao pripadnik subkulturne grupe mora ponašati devijantno.

Kriza identiteta kod mladih dovodi do pristupanja subkulturnoj grupi

69 responses

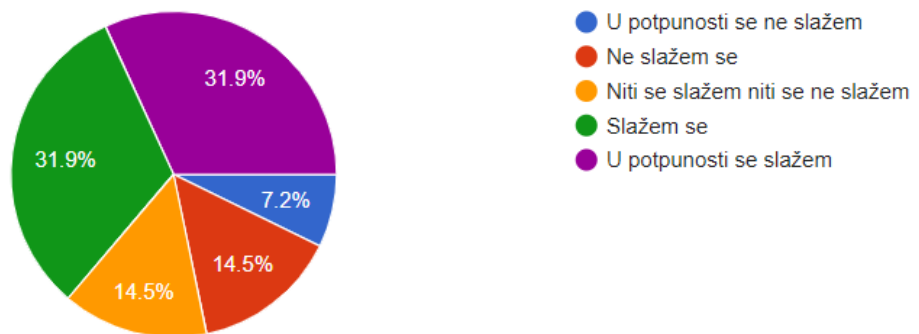
Grafikon 21: Percepcija povezanosti krize identiteta i pristupanja subkulturnoj grupi

Na grafikonu iznad predstavljeni su stavovi ispitanika o tome da li kriza identiteta kod mladih dovodi do pristupanja subkulturnim grupama. Opciju slažem se odabralo je 40,6% od ukupnog broja ispitanika, opciju u potpunosti se slažem odabralo je 31,9% od ukupnog broja ispitanika, opciju niti se slažem niti se ne slažem odabralo je 20,3% od ukupnog broja ispitanika, opciju ne slažem se odabralo je 5,8% od ukupnog broja ispitanika, dok je opciju u potpunosti se ne slažem odabrao samo jedan ispitanik, u postotcima 1,4%. Kriza identiteta je pojava koja se itekako veže za mlade i prelaznu fazu iz djetinjstva u odraslost. Upravo ta kriza identiteta može dovesti mlade ljude do toga da se odluče pristupiti subkulturnoj grupi jer

smatra da će u okviru nje pronaći sebe i svoj identitet. Mladi su primorani preuzeti društvene uloge koje su im unaprijed propisane bez obzira u kakvoj poziciji se nalazili. Svaka mlada osoba je individua za sebe i jedna mlada osoba ovaj period tranzicije neće ni osjetiti, dok će druga mlada osoba zapasti u krizu identiteta iz različitih faktora, bilo da se radi o lošim porodičnim odnosima, traumama iz djetinjstva, lošim odnosima u školi i slično. Mladima treba dati priliku i prostor da pronađu sebe i svoj identitet i pustiti taj proces da teče prirodno, uz pravilnu socijalizaciju i usmjeravanja, ukoliko se to ne desi vrlo je vjerovatno da će mlada osoba svoj identitet pokušati pronaći u okviru subkulturne grupe koja će je potencijalno najviše razumjeti i najbolje prihvatiti.

Smatrate li da mladi pristupaju navijačkim subkulturama zbog krize identiteta

69 responses

Grafikon 22: Percepcija povezanosti krize identiteta i pristupanja navijačkim subkulturama

Posljednje pitanje anketnog upitnika odnosilo se na pristupanje subkulturnim grupama zbog krize identiteta. Isti postotak ispitanika 31,9% se u potpunosti složilo, odnosno složilo sa ovom tvrdnjom. Isti postotak ispitanika 14,5% se nije složilo, odnosno niti se složilo niti se nije složilo sa postavljenom tvrdnjom. Najmanje je onih koji se u potpunosti nisu složili sa ovom tvrdnjom, tačnije njih 7,2%. Kriza identiteta je svakako jedan od prvih obilježja mladih jer upravo prelazna faza iz djetinjstva u odraslost sa sobom nosi i brojne poteškoće i nesigurnosti. Mladi u navijačkim skupinama mogu da se osjećaju slobodno i u okviru te subkulturne grupe im je predstavljen identitet kojeg lako mogu preuzeti ukoliko postanu dio te grupe. Takav identitet sa sobom donosi način odijevanja, ponašanja koji je predstavljen kao društveno neprihvatljiv s obzirom da su navijačke skupine učesnici nereda na javnom mjestu.

4. Zaključna interpretacija rezultata anketnog istraživanja

Nakon obavljene ankete došli smo do zaključaka koji će nam na kraju pomoći da odredimo da li su naše postavljene hipoteze na prihvaćene ili odbačene što je u konačnici i bio cilj sprovođenja ankete. Pitanja u anketi odnosila su se na mlade, devijantna ponašanja subkulturnih grupa i devijantna ponašanja navijačkih subkulturnih grupa. Iz anketnog upitanika smo prvobitno zaključili da mladi itekako imaju dodira sa subkulturnim grupama ili su sami pripadnici istih, stoga nam je ovaj podatak bio od velikog značaja prilikom ispitivanja stavova ispitanika kada su u pitanju devijantna ponašanja subkulturnih grupa. Iz stavova ispitanika zaključili smo da socio-demografska obilježja utiču na razvoj devijantnih ponašanja subkulturnih grupa. Uzimajući za primjer navijačku skupinu Ultrasi koju sačinjavaju mladi muškarci, jako rijetko žene, koji su obrazovno i ekonomski neostvareni. Mjesto življenja igra značajnu ulogu za uključivanje u subkulturnu grupu, a kasnije i na činjenje devijantnih djela jer veća koncentracija ljudi u gradovima dovodi do toga da je mladim ljudima u takvim sredinama postalo sve dostupno i normalno do te mjere da ako se ne ponašaš devijantno nisi dobrodošao u društvo i ne ispunjavaš standardne i norme koje nameće subkulturna grupa. Mladi se mogu identifikovati sa različitim subkulturnim grupama ali se devijantnom smatra tek kada socijalizacijom usvoji vrijednosti koje nisu u skladu sa društvenim normama i vrijednostima. Kada su u pitanju navijačke subkulturne grupe one imaju razvijen sistem ponašanja kojeg mora prihvatiti svaki član skupine, tu su smještena i devijantna ponašanja poput kršenja javnog reda i mira, korištenje pirotehničkih sredstava na utakmicama, tuče, konzumiranje psihoaktivnih supstanci i mnoga druga. Nedostatak društvene kontrole i samokontrole utiču na mlade ljude koji se ponašaju devijantno kao pripadnici navijačke subkulturne grupe. Kriza identiteta koja se javlja kod mladih u prelaznoj fazi između djetinjstva i odraslost može biti prekretnica za pristupanje subkulturnim grupama, ili navijačkoj subkulturnoj grupi.

ZAKLJUČAK

U Bosni i Hercegovini je jako malo naučnih istraživanja koja se bave subkulturnim grupama. Jako je teško pronaći bilo kakvu literaturu koja se tiče aktuelnih i prisutnih subkultura u bosanskohercegovačkom društvu, a statističkih podataka skoro i da nema, a ona koja su prisutna poprilično su zastarjela i neupotrebljiva. Stoga je veoma važno potaći istraživače da pišu o ovoj temi jer je bosanskohercegovačko društvo i dalje tradicionalno, pa se mnogim mladim lijepe etikete na osnovu njihovog fizičkog izgleda, stila oblačenja, govora i slično. Stoga, u bosanskohercegovačkom društvu istetovirana mlada osoba će teško naići na pozitivne komentare i u većini slučajeva će biti okarakterisana kao „narkoman“ i sličnim epitetima. Treba napomenuti da svakako istetovirane osobe mogu biti i devijantne i činiti krivična djela, ali nečija tetovaža nikako ne smije biti razlog da mi neku osobu etiketiramo kao devijantnu samo zbog toga. Bosanskohercegovačko društvo i dalje mora da se modernizuje i adaptira u nove stilove života kako bi mogli prihvatiti ono što je kontradiktorno i što se kosi sa tradicionalnim vrijednostima našeg društva.

Generalna hipoteza glasila je „Krizna identiteta kod mladih dovodi do pristupanja navijačkoj subkulturnoj grupi“. Baš kao što je Erik Erikson istakao, kriza identiteta ja najveći konflikt s kojim se jedan pojedinac može suočiti, ona je posebno prisutna kod mladih zbog toga što se oni u tom životnom razdoblju još uvijek traže. Iz anketnog upitnika možemo zaključiti da kriza identiteta kod mladih dovodi do pristupanja navijačkoj subkulturnoj grupi i stoga možemo reći da je generalna hipoteza prihvaćena. U završnom radu predstavljeno je šest pomoćnih hipoteza. Prva od njih glasi „Socio-demografska obilježja utiču na razvoj devijantnih ponašanja“. U anketnom upitniku pitali smo ispitanike da li socio-demografska obilježja sa akcentom na spol, dob, mjesto stanovanja mogu biti uzrok za razvoj devijantnih ponašanja. Ispitanici su na ovo pitanje odgovorili potvrdno. Jasno je da su muškarci i pored procesa modernizacije i davanja ženi drugačiju ulogu nego ranije ipak zastupljeniji kao prestupnici. Pored toga Millerovoj teoriji devijante stvara okolina u kojoj žive, odnosno to su osobe koje su odrasle u nižoj socioekonomskoj klasi koja nameće i promovise devijantne aktivnosti. Iz svega navedenog dolazimo do zaključka da je postavljena hipoteza potvrđena. Sljedeća hipoteza glasi „Pripadnici subkulture skloniji su činjenju devijantnih djela“. Pripadnost subkulturnoj grupi se mora pokazati načinom ponašanja, odijevanja, ophođenja prema ljudima i slično. Pojedine subkulturne grupe u svojim obrascima ponašanja imaju činjenje devijantnih djela kako bi pokazali svoju superiornost u odnosu na druge. Iz toga

možemo zaključiti da se postavljena hipoteza prihvaćena. Sljedeća hipoteza glasi „Mladi pristupaju subkulturnim grupama zbog osjećaja pripadnosti“. Osjećaj pripadnosti kod mladih ljudi je itekako važan jer svaka mlada osoba želi sebe vidjeti kao dio društva, ne želi da bude odbačena zbog svojih stavova, različitosti, razmišljanja. Zbog toga velika većina mladih ljudi koji bivaju odbačeni od strane društva pristupaju subkulturnim grupama jer ih one takve prihvaćaju i daju prostor za izražavanje svoje različitosti. Mladi su najviše uključeni u proces nastajanja subkulturnih grupa zato što su radoznali i željni novih saznanja, taj fenomen javlja se ne više zbog njihovog buntovništva, nego zbog osjećaja pripadnosti. Iz svega navedenog dolazimo do zaključka da je postavljena hipoteza prihvaćena. Sljedeća pomoćna hipoteza bila je „Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom neuspjeha procesa socijalizacije“. Socijalizacija je veoma važan proces naročito kod mladih ljudi jer se ona u tom periodu treba kretati u pravom smjeru kako mladi ne bi upali u krajnost činjenja devijantnih ponašanja. Zbog toga je Merton istakao da su uzroci devijantnog i nepoželjnog društvenog stanja zapravo greška u procesu socijalizacije ili u poremećenom načinu sticanja stavova, vrijednosti i znanja koja su nužna za ispunjavanje društvenih uloga pojedinca. Iz svega navedenog dolazimo do zaključka da je postavljena hipoteza prihvaćena. Posljednje dvije hipoteze glase „Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom neuspjehadruštvene kontrole“, odnosno „Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom neuspjeha samokontrole“. Devijantno ponašanje na sportskim događajima nažalost je postala naša svakodnevnica. Postavlja se pitanje zašto je ono toliko učestalo i zašto se stalno ponavlja? Samokontrola je jedan od faktora koji itekako utiče na devijantno ponašanje na sportskim događajima. Mladi koji imaju snažnu samokontrolu neće podleći grupnom pritisku koji mu subkulturna grupa nalaže, a taj pritisak podrazumijeva da se mlada osoba kao pripadnik subkulturne grupe mora ponašati devijantno. Analizom sadržaja i odgovorima ispitanika u anketnom istraživanju došli smo do zaključka da su posljednje dvije postavljene hipoteze prihvaćene. Moderno društvo sa sobom donosi niz novih subkulturnih grupa koje su itekako prisutne u bosanskohercegovačkom društvu, ali nisu u dovoljnoj mjeri istražene. Ovim radom istražena je navijačka subkulturna grupa Ultrasi, a kao zadatak za buduće istraživače namećemo istraživanje ostalih subkulturnih grupa koje čine mladi u Bosni i Hercegovini.

Literatura

- [1] Anđelić, I. (2018). *Mladi i policija*. [internet]. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu:2471>. Pristupljeno: [09.03.2022].
- [2] Batori, M. i Ćurlin, M. (2020). *Nasilje putem interneta među adolescentima*. [internet]. Dostupno na: <https://doi.org/10.47960/2303-8616.2020.11.104>. Pristupljeno: [31.03.2022].
- [3] Bujanović, T. (2007). *Uzroci, uslovi i fenomen devijantnog ponašanja maloljetnika*. [internet]. Dostupno na: <https://pankovic.files.wordpress.com/2014/12/bujanovic-tamara-uzroci-uslov-devijantnog-matijevic-m.pdf>. Pristupljeno: [16.03.2022].
- [4] Burić, J. (2010). *Djeca i mladi kao konzumenti masovnih medija*. [internet]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/102386>. Pristupljeno: [29.03.2022].
- [5] Buljubašić, S. (2005). *Maloljetnička delikvencija*. Sarajevo: DES.
- [6] Buljubašić, M. (2019). *Profit bez časti: Objašnjenje uzroka kriminala bijelih kraginokroz empirijska testiranja mikro-teorija*. [internet]. Dostupno na: <https://www.prf.unze.ba/Docs/Anali/Anali23god12/5.pdf>. Pristupljeno: [03.04.2022].
- [7] Bowman, R. (n.d). *Kriza identiteta*. [internet]. Dostupno na: <https://www.scribd.com/doc/125631667/Kriza-identiteta>. Pristupljeno: [15.09.2022].
- [8] Car, A. (2021). *Maloljetnička delikvencija*. [internet]. Dostupno na: <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu:6009>. Pristupljeno: [09.03.2022].
- [9] Crnahronika.info. (2021). *Ko su Ultrasi iz Mostara: Godinama vrše teror po Hercegovini*. [internet]. Dostupno na: <https://crna-hronika.info/ko-su-ultrasi-iz-mostara-godinama-vrse-teror-po-hercegovini/238198>. Pristupljeno: [20.07.2022].
- [10] Cherry, K. (2022). *What Is an Identity Crisis*. [internet]. Dostupno na: <https://www.verywellmind.com/what-is-an-identity-crisis-2795948>. Pristupljeno: [15.09.2022].
- [11] Dziubiński Z. (2009). Deviant Behaviour in Competitive Sport. A Sociological Attempt at Explaining the Phenomenon. *Balt J Health Phys Act*. 1(2):150-159.

- [12] Đuranović, M. (2014). *Rizično socijalno ponašanje adolescenata u kontekstu vršnjaka*. [internet]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/124305>. Pristupljeno: [29.03.2022].
- [13] Giddens, A. (2007). Sociologija. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- [14] Giulianotti, R. (2002). *Supporters, followers, fans, and flaneurs: a taxonomy of spectator identities in football*. Journal of Sport and Social Issues, vol. 26/1:25–46. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0193723502261003>. Pristupljeno: [25.08.2022].
- [15] Goffman, E. (1990). Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. London: Penguin.
- [16] Hecegovina.info. (2014). *Ultras-Zrinjski: Dnevnik jedne ljubavi I. Dio*. [internet]. Dostupno na: <https://www.hercegovina.info/sport/nogomet/ultras-zrinjski-dnevnik-jedne-ljubavi-i-dio-71784/71784/>. Pristupljeno: [09.09.2022].
- [17] Haralambos, M. i Holborn, M. (2002). Sociologija teme i perspektive. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- [18] Hruška, H. (2020). *Utjecaj teorije etiketiranja na razvoj devijantnog ponašanja*. [internet]. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/hrstud:2505/datastream/PDF/view>. Pristupljeno: [15.03.2022].
- [19] Jugović, A. (2009). Teorija društvene devijantnosti. Beograd: Službeni glasnik.
- [20] Jugović, A. (2014). Zapisi iz anomalije. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- [21] Kozjak, A. (2018). *Primarna socijalizacija i devijantno ponašanje mladih*. [internet]. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/hrstud%3A1888>. Pristupljeno: [14.03.2022.]
- [22] Lavić, S. (2014). Leksikon socioloških pojmova. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.
- [23] Miloš, A. (2021). *Odnos mladih prema devijantnom ponašanju*. [internet]. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffst:3381/datastream/PDF/download>. Pristupljeno: [26.03.2022.]
- [24] Miković, M. (2004). Maloljetnička delikvencija i socijalni rad. Sarajevo: Magistrat.

- [25] Mondal, P. (2017). *Difference between Norms and Values of Society*. [internet]. Dostupno na:<https://www.yourarticlelibrary.com/society/difference-between-norms-and-values-of-society/35068>. Pristupjeno: [16.09.2022.]
- [26] Mujović, M. (2018). *Subkultura i kontrakultura u kriminologiji– testiranje teorije u BH uslovima*. [internet]. Dostupno na:https://www.logos-centar.com/Files/Casopis/Logos2/LOGOS2_clanak9.pdf?ver=1&fbclid=IwAR0Bfo1Mod3yp_G-bdhHFXnfrkTVooEMijEDEu1m5KX4zvoNwlbv42jKXjk. Pristupjeno: [12.03.2022.]
- [27] Mustapić, M. (2020). *Ultrasi između stigme i društvenoga aktivizma*. [internet]. Dostupno na:<https://hrcak.srce.hr/file/376256>. Pristupljeno: [25.08.2022.]
- [28] Ninčević, M. (2009). *Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme*. [internet]. Dostupno na:<https://hrcak.srce.hr/file/62699>. Pristupljeno:[15.03.2022.]
- [29] Nuredinović, A. (2018). *Navijačka igra: Percepcije navijača o nasilnim praksama navijačke subkulture*. [internet]. Dostupno na:http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/11092/1/Nuredinovic_Andrej_Ivan.pdf. Pristupljeno:[26.07.2022.]
- [30] Numerato, D. (2015). *Who says 'No to modern football?' Italian supporters, reflexivity, and neo-liberalism*. *Journal of Sport and Social Issue*. [internet]. Dostupno na:<https://doi.org/10.1177/0193723514530566>. Pristupljeno: [25.08.2022.]
- [31] Odošević, T. (2007). *Mladi i poremećaji u ponašanju*. [internet]. Dostupno na:<https://hrcak.srce.hr/113750>. Pristupljeno:[09.03.2022.]
- [32] Perasović, B. (2001). *Urbana Plemena – Sociologija supkultura u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- [33] Perasović B. (2002). Sociologija subkultura i hrvatski kontekst. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 11 (2-3): 485-498.
- [34] Pušina, J. (2017). *Maloljetnička delikvencija problem Bosne i Hercegovine*. [internet]. Dostupno na:<https://eubd.edu.ba/02-ID/Jusuf-Pusina.pdf>. Pristupljeno:[15.03.2022.]
- [35] Singer, M. i Mikšaj-Todorović, Lj. (1993). *Delikvencija mladih*. Zagreb: Nakladni zavod, Globus.

- [36] Šego, A. M. (2020). *Teorija etiketiranja u kontekstu socioloških istraživanja nogometnih navijača*. [internet]. Dostupno na: <https://repositorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud%3A2274/datastream/PDF/view>. Pristupljeno: [19.07.2022.]
- [37] Šehović Pavić, S. (2020). *Pravni okvir kojim je regulisan problem maloljetničke delikvencije u Bosni i Hercegovini*. [internet]. Dostupno na: <https://www.prf.unze.ba/Docs/Anali/Anali26god13/10.pdf>. Pristupljeno: [12.03.2022.]
- [38] Tuzlanski.ba. (2022). *Istraživanje: Čak šest navijačkih skupina iz BiH predstavlja prijetnju*. [internet]. Dostupno na: <https://tuzlanski.ba/oko-nas/region/istrazivanje-cak-sest-navijackih-skupina-iz-bih-predstavlja-prijetnju/>. Pristupljeno: [02.08.2022.]
- [39] Žiga, J. i Dozić, A. (2013). *Sociologija*. Tuzla: BKC Sarajevo „OFF-SET“ Tuzla.
- [40] Žurić Jakovina, I. (2016). *Pojam identiteta i njegov odnos prema društvenom poretku u knjigama za samopomoć*. [internet]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/260893>. Pristupljeno: [15.03.2022.]
- [41] Žuvela, I., Vučković Matić, M., Sindik, J. (2016) *Devijantno ponašanje maloljetnika i uloga obitelji*. [internet]. Dostupno na: <https://hcjz.hr/index.php/hcjz/article/view/2280>. Pristupljeno: [02.04.2022.]

Popis tabela, slika i grafikona

Slika 1: Objašnjenje Cohenove teorije o subkulturama.....	17
Tabela 1: Stopa maloljetničkog prestupništva na 100.000 stanovnika u Bosni i Hercegovini..	29
Grafikon 1: Broj prijavljenih lica i broj maloljetnika u ukupnom kriminalitetu u FBiH	30
Grafikon 2: Udio maloljetnika u ukupnom kriminalitetu u RS-u	300
Tabela 2: Krivične sankcije izrečene mlađim maloljetnicima F BiH 1996.-2001. godine	31
Slika 2: Pripadnici navijačke skupine Ultras	39
Grafikon 3: Spolna struktura.....	433
Grafikon 4: Dobna struktura	444
Grafikon 5: Obrazovna struktura.....	444
Grafikon 6: Mjesto stanovanja	455
Grafikon 7: Pripadnost subkulturnoj grupi	466
Grafikon 8: Poznavanje subkulturnih grupa	46
Grafikon 9: Definisane subkulture	47
Grafikon 10: Komunikacija sa članovima subkulturnih grupa	47
Grafikon 11: Uticaj socio-demografskih obilježja na razvoj devijantnih ponašanja unutar subkulturnih grupa.....	48
Grafikon 13: Percepcija sklonosti navijačkih subkulturnih grupa ka devijantnom ponašanju 50	
Grafikon 14: Prijavljeno iskustvo koje potvrđuje da su navijačke subkulturne grupe sklone činjenju devijantnih djela.....	51
Grafikon 15: Percepcija najzastupljenijih devijantnih ponašanja koja se javljaju u okviru subkulturnih grupa.....	522
Grafikon 16: Percepcija kulturnih očekivanja i devijantnog ponašanja kod mladih.....	52
Grafikon 17: Prijavljena preferenca druženja sa pripadnikom/com subkulturne grupe	533
Grafikon 18: Percepcija povezanosti devijantnog ponašanja na sportskim događajima i neuspjeha procesa socijalizacije.....	544
Grafikon 19: Percepcija povezanosti devijantnog ponašanja na sportskim događajima i nedostatka društvene kontrole.....	55
Grafikon 20: Percepcija povezanosti devijantnog ponašanja na sportskim događajima i nedostatka samokontrole.....	56
Grafikon 21: Percepcija povezanosti krize identiteta i pristupanja subkulturnoj grupi	56
Grafikon 22: Percepcija povezanosti krize identiteta i pristupanja navijačkim subkulturama	57

Prilozi

Prilog 1. Primjerak ankete

1. Spol

- Muško
- Žensko
- Ne želim da odgovorim

2. Dob

- 15-18
- 19-24
- 25-30

3. Obrazovanje (odnosi se na stepen završenog obrazovanja)

- Osnovna škola
- Srednja škola
- Visoka/viša škola
- Magistar/doktorat

4. Živim u

- mjestu do 10.000 stanovnika
- mjestu od 10.000 do 50.000 stanovnika
- mjestu od 50.000 do 100.000 stanovnika
- mjestu sa više od 100.000 stanovnika

5. Smatram se pripadnikom subkulture grupe

Da

Ne

Ne znam

6. Koje subkulture grupe poznajete

Ultrasi

Pankeri

Hard-core

Darkeri

Heavy – metal

Tehno (rave)

Jehovini svjedoci

Ostalo: _____

7. Subkultura predstavlja druženje sa istomišljenicima

U potpunosti se ne slažem

Ne slažem se

Niti se slažem niti se ne slažem

Slažem se

U potpunosti se slažem

8. Da li ste imali priliku komunicirati sa članovima subkulturnih grupa?

Da

Ne

Ne želim odgovoriti

9. Socio-demografska (rod, dob, obrazovanje i mjesto življenja) obilježja utiču na razvoj devijantnih ponašanja unutar subkulturnih grupa

U potpunosti se ne slažem

Ne slažem se

Niti se slažem niti se ne slažem

Slažem se

U potpunosti se slažem

10. Mladi pristupaju subkulturnim grupama zbog osjećaja pripadnosti

U potpunosti se ne slažem

Ne slažem se

Niti se slažem niti se ne slažem

Slažem se

U potpunosti se slažem

11. Da li smatrate da su navijačke subkulturne grupe sklone devijantnom ponašanju

Da

Ne

Nemam odgovor

12. Da li ste imali iskustvo koje potvrđuje da su navijačke subkulturne grupe sklone činjenju devijantnih dijela

- Da
- Ne
- Nemam odgovor

13. Koja su najzastupljenija devijantna ponašanja koja se javljaju u okviru subkulturnih grupa

- Kršenje javnog reda i mira
- Tuče
- Krađe
- Konzumiranje psihoaktivnih supstanci
- Huliganstvo
- Ostalo: _____

14. Društvo mlade etiketira kao nepredvidive i buntovne pa samim tim stvara kulturna očekivanja koja navode mlade ka devijantnom ponašanju

- U potpunosti se ne slažem
- Ne slažem se
- Niti se slažem niti se ne slažem
- Slažem se
- U potpunosti se slažem

15. Družio/la bi se s osobom koja je pripadnik/ica subkulturne grupe

- U potpunosti se ne slažem
- Ne slažem se
- Niti se slažem niti se ne slažem

Slažem se

U potpunosti se slažem

16. Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom neuspjeha procesa socijalizacije

U potpunosti se ne slažem

Ne slažem se

Niti se slažem niti se ne slažem

Slažem se

U potpunosti se slažem

17. Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom nedostatka društvene kontrole

U potpunosti se ne slažem

Ne slažem se

Niti se slažem niti se ne slažem

Slažem se

U potpunosti se slažem

18. Devijantno ponašanje na sportskim događajima može se smatrati znakom nedostatka samokontrole

U potpunosti se ne slažem

Ne slažem se

Niti se slažem niti se ne slažem

Slažem se

U potpunosti se slažem

19. Kriza identiteta kod mladih dovodi do pristupanja subkulturnoj grupi

U potpunosti se ne slažem

Ne slažem se

Niti se slažem niti se ne slažem

Slažem se

U potpunosti se slažem

20. Smatrate li da mladi pristupaju navijačkim subkulturama zbog krize identiteta

U potpunosti se ne slažem

Ne slažem se

Niti se slažem niti se ne slažem

Slažem se

U potpunosti se slažem

Posveta

Završni rad posvećujem mojoj mami Šuhri i sestri Amini koje su bile ogromna podrška i oslonac tokom mog školovanja. Hvala vam za svaku riječ podrške, hvala što ste vjerovale u mene i dale sve od sebe da uspijem i budem to što sam danas.

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Stranica **73** od **73**

IZJAVA o autentičnosti radova

Naziv odsjeka i/ili katedre: Sociologija

Predmet: Izjava o autentičnosti rada

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Amela Velagić

Naslov rada: Subkulturalna devijantnost i mladi u Bosni i Hercegovini

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 73

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

Sarajevo, 07.11.2022.

_____